

”Kuin harakka tervatulla sillalla”

Suomen ja Sambian kahdenvälisenä kehitysyhteistyönä toteutettu koulu-
radio- ja -tv-projekti 1974–1983

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu -tutkielma

5.12.2019

Liisa Petäinen

Sisällysluettelo

Johdanto.....	2
1. Hidas liikkeellelähtö	14
1.1. Yhteistyön alkumetreit	14
1.2. Kärsivällisyys koetuksella.....	25
2. Projektin nivelvaihe	38
2.1. Alavireisyys jatkuu	38
2.2. Projektia arvioidaan.....	44
3. Pitkittyvä kolmas vaihe	49
3.1. Yksiköiden aika käy vähiin	49
3.2. Projektin jatkuvuus puntarissa	56
3.3. Yhteistyön tulokset.....	62
Loppulause	66
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	69

Johdanto

Eri kansalaisjärjestöjen humanitaarinen apu on ollut paljon mediassa esillä, mutta Suomen valtion toteuttama kehitysyhteistyö ei ole ollut yhtä paljon näkyvillä julkisessa keskustelussa. Kehitysyhteistyö on silti kiinteä osa Suomen ulkopoliittikkaa ja tietyn väliajoin se saa enemmän huomiota. Poliittisessa keskustelussa esille nousevat erityisesti kehitysbudjetit, mutta myös yhteistyökumppanit ja yhteistyön muodot. Vaikka monella on paljon sanottavaa kehitysyhteistyöstä ja ulkoministeriön¹ vuonna 2018 teettämän mielipidetutkimuksen perusteella 90 % suomalaisista pitää kehitysyhteistyötä tärkeänä.² Kuitenkin Helsingin yliopiston emeritusprofessori Juhani Koponen ja dosentti Maaria Seppäsen mukaan ”ihmisten tiedot ja käsitykset kehitysyhteistyöstä ovat hatarat”.³

Suomen kehitysyhteistyömaistaambia on saanut jonkin verran julkisuutta viime vuosina, joskin aiheet ovat olleet usein negatiivissävytteisiä. Maiden välistä kehitysyhteistyötä ovat varjostaneet useat kohut kehitysvarojen väärinkäytöksistä ja muista epäselvyyksistä. Vuosi 2018 toi positiivisen pilkahduksen yhteistyön historiassa, sillä tuolloin tuli kuluneeksi 50 vuotta maiden diplomaattisuhteiden solmimisesta.⁴

Nyt maiden välinen pitkä kehitysyhteistyö on tulossa tiensä päähän. Kuten Suomen yleisradio (Yle) uutisoi tammikuussa, nämä useat väärinkäyttötapaukset nopeuttivat Suomen päätöstä lopettaa kehitysyhteistyö Sambian kanssa. Vaiheittain vuoteen 2023 mennessä Suomen on tarkoitus vähentää ja lopettaa kaikki kehitysyhteistyöhankkeet Sambiassa.⁵ Pitkästä ja moninaisesta historiastaan huolimatta Suomen ja Sambian välistä kehitysyhteistyötä on tutkittu varsin vähän. Erityisesti yhteistyön alkuvaiheen projektit ovat jääneet vähäiselle huomiolle, mikä tekee aiheesta kiinnostavan tutkimuskohteen.

¹ Ulkoasiainministeriö vaihtoi nimensä virallisesti ulkoministeriöksi 1.1.2018. Ks. Ulkoministeriön virallinen nimi muuttuu. Valtioneuvoston verkkosivut.

² Kehitysyhteistyön mielipidemittaus 2018. Ulkoministeriön verkkosivut.

³ Koponen & Seppänen 2007, 335.

⁴ Kehitysyhteistyö Sambiassa. Suomen Lusakan suurlähetystön verkkosivut.

⁵ Mattinen 2019: ”Suomi lopettaa yli 45 vuotta kestäneen kahdenkeskisen kehitysavun Sambiaan – väärinkäytökset nopeuttaneet alasajoa.” Ylen verkkosivut.

Tässä tutkielmassa tarkastelin Suomen ja Sambian välisenä kehitysyhteistyönä toteutettua kouluradio- ja -televisioprojektia. Projektin toteutti Suomen valtio, tarkemmin ottaen ulkoministeriön alainen Kehitysyhteistyöosasto (KYO), kahdenvälisenä yhteistyönä⁶ Sambian opetusministeriön kanssa vuosina 1974–1983. Sen päätavoite oli kehittää Sambian *Educational Broadcasting Servicesin* (EBS) sekä *Educational Television Servicesin* (ETVS) toimintaa. Projekti tuli esille vain muutamassa lähdeaineiston ulkopuolisessa tutkimuksessa tai aineistossa eli pääasiassa kaikki tietoni liittyen tähän projektiin olen saanut lähdemateriaalista.

Viralliselta nimeltään Sambian tasavalta, jonka pääkaupunki on Lusaka, sijaitsee eteläisessä Afrikassa naapurivaltioinaan Tansania, Malawi, Mosambik, Zimbabwe, Botswana, Namibia, Angola ja Kongon demokraattinen tasavalta. Valtio on pinta-alaltaan noin 750 000 km² ja se koostuu kymmenestä provinssista.⁷ Vuonna 2017 Sambian väkiluku ylitti 17 miljoonan rajan, kun se vielä vuonna 1974 oli noin 4,8 miljoonaa. Pelkästään projektin aikana väkiluku kasvoi yli 1,7 miljoonalla.⁸ Poliittisesti Sambia on ollut varsin vakaa valtio ja sen suurimmat ongelmat ovat olleet talouden ja nopean väestönkasvun saralla, erityisesti taloudellisen eriarvoisuuden kasvu on ollut maassa jyrkkää.⁹

Tutkimustilanne

Tutkielman aihe kuuluu kehitysyhteistyön historiaan. Aiempaa tutkimusta Suomen kehitysyhteistyöstä on historian puolella tehty melko vähän, erityisesti Suomen ja Sambian välisen yhteistyön tutkimus on hyvin marginaalista. Enemmän on tutkittu esimerkiksi Sambian rajanaapurina Tansaniaa, joka on Sambian ohella yksi Suomen pitkäaikaisimmista kehitysyhteistyökumppaneista. Historiantutkimuksen vähäisyyden vuoksi tukedun työssäni myös yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen ja erityisesti sen haaraan kehitysmaatutkimukseen. Kehitysmaatutkimuksen peruskysymykset keskittyvät laajoihin ja globaaleihin kokonaisuuksiin. Näitä ovat muun muassa kysymykset maailman

⁶ Kahdenvälinen tai kahdenkeskinen eli bilateraalin yhteistyö tarkoittaa kahden valtion välistä kehitysyhteistyötä. Koponen & Seppänen 2007, 340.

⁷ Sambia. Suomen Lusakan suurlähetystön verkkosivut.

⁸ Zambia: Total population. The World Bankin verkkosivut.

⁹ Suomen kehitysyhteistyö Sambiassa. Ulkoministeriön verkkosivut.

taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä ja eriarvoistumisesta sekä erityisesti siitä, kuinka näihin asioihin voitaisiin vaikuttaa.¹⁰

Tutkimani projekti ei ollut Suomen ainoa koulutuksen kehitykseen tähdännyt projekti Sambiassa vaan samaan aikaan työskenneltiin myös käytännönoppiaineiden parissa. Tätä projektia on tutkinut Väinö Kolehmainen väitöskirjassaan *Sambian ja Suomen välisenä kehitysyhteistyönä toteutettavan Practical Subjects-oppiaineen kehittämishojelman arviointi: An evaluation of bilateral development co-operation programme between Zambia and Finland on practical subjects education* (1988). Tutkimus tuo tärkeää tietoa näistä ajallisesti ja maantieteellisesti yhteneväisistä projektista, jotka toteutettiin osittain yhteistyössä.

Tarkemmin 1970-luvun Tansaniassa ja Sambiassa työskennelleiden suomalaisten kehitysyhteistyöasiantuntijoiden ja heidän perheidensä suhtautumista Afrikkaa ja afrikkalaisiin on selvittänyt Olli Alho tutkimuksessaan *Kehitysyhteistyöasiantuntija vieraassa kulttuurissa: A Study of Finnish Development Experts in Africa* (1980). Tutkimuksen ajankohta ja alue ovat yhteneväiset tutkimukseni kanssa. Tämä avaa laajemmin suomalaisten asiantuntijoiden ajatuksia työstä ja elämästään alueella.

Suomen kehitysyhteistyön historiasta on tehnyt tiivistyksen Juhani Koponen teoksesseen *Oma suu ja pussin suu: Suomen kehitysyhteistyön suppea historia* (2005). Työ on edelleen hahmotelmavaiheessa eikä sitä ole vielä virallisesti julkaistu, mutta työ on lainattavissa Helsingin yliopiston kirjastosta. Koponen on arvostettu tutkija kehitysyhteistyön piirissä ja näin ollen tätä hahmotelmavaiheen työtäkin voidaan pitää luotettava. Historiallisen tieteellisen tutkimuksen vähäisyyden vuoksi myös muu kirjallisuus nousee tärkeämpään rooliin tutkimuskirjallisuudessa. Näistä esimerkkinä pitkän työuran journalismin parissa tehneen Rauli Virtasen haastattelukirja *Kaivoja köyhille? Suomalaisen kehitysyhteistyön vuosikymmenet* (2013). Tämä avaa Suomen kehitysyhteistyön alkuvuosien historiaa ja silloisten kehitysyhteistyön piirissä toimineiden ajatuksia ja mielipiteitä toiminnasta. Myös Juhani Arton *Kohti kumppanuutta: Kuinka Suomi oppi tekemään kehitysyhteistyötä 1965–2005* (2005) sanomalehtiin ja haastatteluihin perustuva katsaus keskittyy Suomen kehitysyhteistyön tilaan alkuvaiheessa.

¹⁰ Koponen 2007a, 11–12.

Kehitysmaatutkimuksen puolelta Juhani Koposen, Jari Lankin ja Anna Kervisen toimitama *Kehitysmaatutkimus: Johdatus perusteisiin* (2007) perehdyttää kehitysyhteistyön tutkimukseen. Merkittävimpänä teoksen antina ovat käsitteiden pohdintaan keskittyvät osuudet – kuten monessa muussa myös tässä tutkimuksessa termistö ei ole täysin yksiselitteistä. Tämän lisäksi teoksesta löytyy joitakin perustietoja Suomen kehitysyhteistyöstä ja sen historiasta.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen puolelle kuuluva *Finnish value added - Boon or bane to aid effectiveness?* (2012) on Juhani Koposen, Maria Suoheimon, Severine Rugumun, Sudhindra Sharman ja Jussi Kannerin yhteistyönä tekemä tutkimus. Tämä julkaisu käsittelee suomalaista kehitysyhteistyötä ja erityisesti suomalaisen apupolitiikan trendejä pitkällä aikavälillä.

Suomen kehitysyhteistyöstä on tehty joitain pro gradu -tutkielmia, joista erityisesti Kaarle Kurjen vuonna 2012 valmistunut *Oppimista projektitasolla: Suomen ja Tansanian kahdenvälisiä kehitysyhteistyöprojekteja vuosina 1971–1995* avaa Sambian naapurimaassa toteutettuja kehitysyhteistyöprojekteja. Tämän avulla on mahdollista tarkastella, kuinka nämä näyttäytyvät suhteessa toisiinsa. Mainita voi myös Sanni Pietilän pro gradu -tutkielman *Kasvukipuja – Suomen kehitysyhteistyön alku Nicaraguassa 1979–1982 osana kehitysyhteistyöpolitiikan esiinnousua*. Vaikka tutkimus ei keskity Afrikkaan, se tuo esille suomalaisen kehitysyhteistyön ominaisuuksia samalta aikakaudelta ja auttaa ymmärtämään tälle ajalle ominaisia piirteitä.

Tutkimustehtävä ja keskeiset käsitteet

Tutkielmani pääkysymykset ovat:

- Millainen kehitysyhteistyöprojekti Sambian kouluradio- ja -tv-projekti oli? Mitkä projektin tavoitteet olivat? Ketkä toteuttivat projektin? Miten projekti onnistui?
- Mikä oli Sambian kouluradio- ja -tv-projektin suhde Suomen kehitysyhteistyöpolitiikan päälinjoihin?

Työ jakaantuu kolmeen pääluokkaan, jotka käsittelevät kronologisesti projektiin luotuja kolmea vaihetta. Ensimmäinen vaiheen (1974–1977) aikana tarkoituksena oli kehittää AV-laitteiden korjaustoimintaa ja toinen vaihe (1978–1979) keskittyi AV-laitteiden täydentämiseen sekä opetusmateriaalin kuvaamiseen. Projekti päätettiin lopettaa kolmannen vaiheen (1980–1983) loppuun, jolloin tämän vaiheen päätarkoituksena tuli viedä projekti kunniallisesti päätökseen ja luovuttaa jatko sambialaisten vastuulle.

Tutkimukseni sijoittuu Suomen ja Sambian välisen kehitysyhteistyön alkumetreille, sillä projekti toteutettiin pääasiassa vuosien 1974 ja 1983 välisenä aikana. Nämä projektin raamit toimivat myös oman tutkimukseni ajallisena rajauksena. Lähdeaineisto keskittyy pääasiassa suomalaisten tuottamaan materiaaliin, mikä luo mahdollisuuden keskittyä tutkimuksessani vain suomalaisen näkökulmaan projektin etenemisestä ja sen ominaispiirteistä. Tutkielma sivuaa myös Suomen kehitysyhteistyön ongelmakohtia tuoden esille piirteitä, joitaambia yhteistyökumppanina tuo mukanaan. Sambialainen näkökulma toisi tutkimukseen lisäarvoa, mutta tämän tutkielman rajoissa se ei ole mahdollista.

Tutkittaessa kehitysyhteistyötä tulee huomioida monien käsitteiden laajuus ja niiden määrittelyyn liittyvät seikat. Tutkielmassani tärkeimmiksi käsitteiksi nousevat *kehitys*, *kehitysyhteistyö* ja *kehitysapu* sekä *projekti*. Näiden lisäksi puhuttaessa Suomen kehitysyhteistyöstä ovat *developmentalism* ja *instrumentalism* käsitteet olennaiset.

Lähdettäessä purkamaan aivan ensiksi kehitysyhteistyön käsitettä palasiin jo käsitteen ensimmäinen puolisko kehitys on hyvin monimerkityksinen. Usein ihmisillä on oma käsityksensä siitä, mitä kehitys tarkoittaa.¹¹ Kehityksen moniulotteisuudesta puhuttaessa voidaan sen katsoa koostuvan kolmesta eri perusulottuvuudesta: kehitys päämääränä, kehitys empiirisenä yhteiskunnallisena prosessina ja kehitys interventiona eli tietoisena ja suunniteltuna toimintana. Kehitys päämääränä sisältää ihanteen eli ajatuksen mitä pitäisi tapahtua tai mitä toivotaan tapahtuvan. Tähän päämäärään tulisi aktiivisesti pyrkiä ja siihen sisältyy erittäin myönteinen arvolataus. Kehitys empiirisenä yhteiskunnallisena prosessina viittaa jo tapahtuneeseen tai juuri tapahtuvaan yhteiskunnalliseen

¹¹ Koponen 2007b, 49.

prosessiin, joka on historiallisesti määräytyvä eli tapahtuu ”ikään kuin itsestään”. Kehitys interventiona sisältää puolestaan ajatuksen siitä, että kehitys on suunniteltua kehittämistä tai toimintaa.¹²

Vaikka kaikki kolme kehityksen perusulottuvuutta ovat osa käsitettä, kehitysyhteistyössä kehityksen käsite liitetään nykyisin vahvimmin toiseen perusulottuvuuteen, eli kehitys nähdään empiirisenä yhteiskunnallisena prosessina. Tämän lisäksi kehitysyhteistyön kehitysajatteluun liitetään vahvasti ajatus köyhyyden vähentämisestä eri yhteiskunnissa, mikä nousi yleiseksi agendaksi 1990-luvulla. Tämä ajatus on saavuttanut yleisen hyväksynnän ja on yksi tämänhetkisen kehitysyhteistyötoiminnan päätarkoituksia.¹³

Tutkimani projektin sijoituessa 1970–1980-luvuille tulee huomioida käsitteen merkityksen muuttuminen ja sijoitettava se oman aikansa kontekstiin. Kehitysyhteistyön kasvun aikana 1960-luvulta eteenpäin kehityksen käsite ymmärrettiin laajemmassa merkityksessä kuin nykyisin. Silloin kehitys liitettiin ajatukseen yhteiskunnan modernisaatiosta ja sen tavoittelusta. Modernisaatio kuvaa tässä yhteydessä sitä teollistumisen prosessia, jonka Eurooppa kävi läpi 1800-luvulla teollisen vallankumouksen myötä. Euroopan talous kasvoi tuotannon ja kulutuksen siirtyessä maataloudesta enemmän teollisuuden piiriin. Tämä prosessi oli kehitysmailta vielä käymättä.¹⁴ Etenkin 1970–1980-luvuilla tähän pyrittiin painottamalla muuan muassa teknologian ja talouskasvun merkitystä kehitysyhteistyössä.¹⁵ Talouden kasvuun tähdätään edelleen, mutta hieman eri intensiteetillä ja keinoilla.¹⁶

Kehitysyhteistyöstä ei voida puhua ilman termien kehitysyhteistyö ja kehitysapu tarkempaa määrittelyä. Niitä käytetään kehityskeskustelussa usein synonyymeinä, vaikka niillä on omat merkityksensä. Yhteistyö viittaa tasa-arvoisempaan sekä kumppanuutta kuvaavaan vuorovaikutukseen, kun taas apu on terminä hierarkkisempi. Avusta puhuttaessa osapuolet eivät ole tasa-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden. Nykyään puhutaan useammin yhteistyöstä sen symbolisen merkityksen vuoksi, vaikka usein apu olisi

¹² Koponen 2007b, 50–53.

¹³ Koponen 2007b, 56–57.

¹⁴ Koponen 2007b, 54.

¹⁵ Koponen 2007b, 60; Laakso & Iso-Markku 2013: ”Passiivista avunsaajista yhteistyökumppaneiksi – kehitysyhteistyön lyhyt historia.” Global Finlandin verkkosivut.

¹⁶ Koponen 2007b, 59.

käytännössä terminä osuvampi kuvaamaan todellista tilannetta. Terminä kehitysyhteistyö on yleistynyt käytössä, sillä se on sopiva kompromissi ja siksi poliittisesti korrektimpi termi. Myös nykytutkimuksessa termeistä kehitysyhteistyö on yleisemmin käytössä.¹⁷ Kehitysapu-termi voidaan kuitenkin nähdä kehitysyhteistyön osakäsitteenä puhuttaessa kehitysyhteistyön apuelementistä¹⁸ ja tätä jaottelua sovellan myös omassa tutkimuksessani.

Projekti- eli *hankeapu* on ollut hyvin perinteinen kehitysavun toimintamuoto paitsi Suomessa, mutta myös monilla muilla mailla. Myös tutkimani EBTVS-projekti oli projektiapuu. Avun tunnuspiirteisiin kuuluvat yleensä sitoutuneisuus aikaan ja paikkaan sekä tiettyihin resursseihin, budjettiin, henkilöstöön ja päämäärään. Projektiapuun kuuluu usein teknisen avun¹⁹ käsite, josta voidaan puhua myös henkilöapuna. Tällä tarkoitetaan monenlaista tiedon, taidon tai tietotaidon vientiä ja se on usein hyvin oleellinen osa projektityötä. Projektiavulla on omat hyvät puolensa, kuten helposti mitattavien tulosten aikaansaaminen ja projektien selkeä hahmottaminen. Kuitenkin monien projektiavun ongelmien myötä, muun muassa tavoitteiden lyhytnäköisyyden vuoksi, kehitysavussa on nykyisin pyritty siirtymään kohti erilaisia apumuotoja. Esimerkiksi sektoriohjelma ja budjettituki ovat yleistyneet, sillä näillä uskotaan olevan pysyvämpiä ja pidemmän aikavälin vaikutuksia.²⁰

Kehitysyhteistyössä developmentalismiin liittyy ajatus siitä, että kehityshinterventiolla²¹ on mahdollisuus viedä yhteiskunnan kehitystä toivottuun suuntaan, kehityshintervention ajatuksen ollessa hyvä ja suunnitelma rationaalinen.²² Developmentalismien ajatuksen pohjalta muun muassa erilaiset toimijat ja instituutiot oikeuttavat toimintansa kehitysmaissa.²³ Instrumentalismi ei puolestaan tähtää samalla tavalla pelkästään yhteiskunnan kehitykseen, vaan siinä nousevat esille myös apua antavien valtioiden omat intressit. Instrumentalismi liitetään siis apua antavien valtioiden omien etujen tavoiteluun,

¹⁷ Koponen & Seppänen 2007, 336.

¹⁸ Siitonen & Sitari 1990, 9.

¹⁹ Technical Assistance, TA.

²⁰ Koponen & Seppänen 2007, 347–350.

²¹ Kehityshinterventio viittaa siihen, että kehitys on tietoista ja tarkoituksenmukaista toimintaa. Koponen 2007b, 58–59.

²² Koponen 2007a, 15.

²³ Koponen 2007b, 60.

jolloin päämääränä on muun muassa poliittisten ja taloudellisten etujen hankkiminen kehitysyhteistyön avulla.²⁴ Tällöin ensisijainen tavoite ei välttämättä ole nimenomaan kehitysmaan kehittäminen.²⁵

Koponen on jakanut Suomen kehitysyhteistyön historian näiden käsitteiden avulla sen mukaan, mikä on ollut milloinkin ollut Suomen pääasiallinen tavoite. Tämän jaottelun mukaan Suomen kehitysyhteistyön historia on jaettavissa kolmeen pääjaksoon: muovautumisvaihe (–1972), kansallisrealistinen vaihe (1972–1991) ja globalisaation kausi (1991–).²⁶ Muovautumisvaiheessa Suomen kehitysyhteistyöpolitiikkaa hallitsi poliittinen instrumentalismi eli kehitysyhteistyön avulla Suomi pyrki vahvistamaan asemaansa Pohjois- ja länsimaana. Tämän lisäksi myös taloudelliset intressit kuuluivat Suomen kehitysyhteistyöpolitiikkaan. Developmentalismi esiintyi lähinnä diplomaattisena muotona, joka omaksuttiin Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kautta. Kansallisrealistiselle vaiheelle ominaista oli kehitysyhteistyöhön myönnettyjen määrärahojen kasvu sekä developmentalismin nousu instrumentalismin rinnalle kehityspolitiikassa. Myös instrumentalismin painopiste vaihtui poliittisista tavoitteista taloudellisiin tavoitteisiin keskittyväksi. 1990-luvun laman ja sen myötä kehitysyhteistyöhön myönnettyjen määrärahojen lasku aloittivat globalisaation kauden. Tätä jaksoa luonnehti vahva developmentalismi, ja sen mukana siihen liittyneet laatu- ja tuloksellisuusnäkökohdat kehitysyhteistyössä.²⁷

Lähteet ja menetelmät

Tutkielmani edustaa tapaustutkimusta, jossa limittyvät selittävä tapaustutkimus ja prosessuaalinen tapaustutkimus. Päivi Erikssonin ja Katri Koistisen mukaan selittävässä tapaustutkimuksessa ”pyritään selittämään tapausta ja vastaamaan kysymykseen, miksi tapaus on juuri sellainen kuin se on, tai miksi se on kehittynyt juuri tietyllä tavalla”. Prosessuaalisessa tapaustutkimuksessa taas ”tavoitteena on selittää prosessiin liittyvien vaiheiden ja tapahtumien välisiä suhteita”.²⁸ Nämä tapaustutkimuksen muodot

²⁴ Koponen & Seppänen 2007, 338.

²⁵ Koponen 2005, Tulkintakehikko: developmentalismi ja instrumentalismi.

²⁶ Ibid.

²⁷ Koponen 2005, Tulkintakehikko: developmentalismi ja instrumentalismi, Loppumietelmiä: kehitysyhteistyö ja historia.

²⁸ Eriksson & Koistinen 2005, 12–13.

edustavat kuitenkin enemmän tutkimusstrategiaa kuin itse menetelmää. Lähdeaineistoa tarkastelen kvalitatiivisin menetelmin. Kiinnitän erityisesti huomiota siihen, mitä ja miten aineistossa kerrotaan projektista ja millaisia asioita nostetaan esille tai jätetään vähemmälle huomiolle.

Lähdeaineisto koostuu ulkoministeriön Lusakan suurlähetystön asiakirjoista. Päälähteinäni toimivat *Ministry of Education* ja *Opetusradio ja -tv-projekti* -arkistokokonaisuudet. Tutustuin myös *EBU-projektin materiaalityö* -kokonaisuuteen, mutta rajasin aineiston tämän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä se koostui pitkälti materiaalista sekä tuotekuvauksista, eivätkä nämä olleet tutkimuskysymysteni kannalta oleellisia.

Lähdemateriaali itsessään koostuu Suomen ulkoministeriön Kehitysyhteistyöosaston (KYO), Lusakan suurlähetystön sekä projektiin kuuluneiden työntekijöiden, niin suomalaisten kuin sambialaisten, raporteista, muistioista, kirjeistä sekä sähköistä. Keskeisimmälle osalle materiaalista nousivat projektin suomalaiset asiantuntijat ja KYO:n projektivastaavat. Keskittän päähuomion projektin raporteihin ja muistioihin, sillä näiden aisisältö oli erittäin monipuolista. Näissä oli kuvauksia projektin pääsuunnitelmista, tavoitteista ja evaluoinnista, mutta osittain ne käsittelivät tarkasti myös yksittäistapauksia. Esimerkiksi kolmannessa pääluvussa perehdyn erään tarkasti raportoidun huoltomatkan vaiheisiin. Myös kirjeet ja sähköiset tuovat oman mielenkiintoisen lisänsä näiden virallisten asiakirjojen rinnalle. Näissä korostuvat esimerkiksi projektissa työskennelleiden henkilöiden ajatukset, mutta myös erilaisten päätösten välivaiheet. Projektihenkilökunnan näkyvyys materiaalista tuo oleelliseksi heidän esille tuomisen myös tutkielmassa. Henkilöiden omien nimien käytön perustelen sillä, että he esiintyvät aineistossa valtion virkamiehin. Eettinen ongelma syntyisi, jos kysymyksessä olisivat yksityishenkilöt.

Arkistolähteitä käytettäessä materiaali koostuu usein virallisista asiakirjoista ja niiden sisältö valottaa vain tiettyjä osia kokonaisuudesta. Arkistot ovat myös ihmisten kokoamia, joten niistä on voitu poistaa materiaalia joko tilanpuutteen tai muiden tarkoituksien vuoksi. Lisäksi on mahdollista, että ajan saatossa joitain asiakirjoja on voinut kadota. Nämä seikat on syytä tiedostaa arkistolähteitä käytettäessä. Kyseiset haasteet tulivat esille myös tutkimassani lähdemateriaalissa. Esimerkiksi EBTVS-projektissa ei ollut havaittavissa selkeää vuosittaista raportointimenetelmää tai raporteista kaikki eivät ole

päätyneet käyttämiini arkistoihin. Erityisesti projektin laajan loppuevaluaation puuttuminen oli harmillista. Kyseistä raporttia ei löytynyt Kansallisarkistossa olevasta Ulkoasiainministeriön arkistokokonaisuudesta eikä ulkoministeriön omasta arkistosta.²⁹ Lusakan suurlähetystöstä puolestaan todettiin, että siellä ei ole näin vanhoja asiakirjoja.³⁰ Tämä jättää projektin lopputuloksen arvioinnin pienempien raporttien, kirjeiden ja sähköisten sekä tutkimuskirjallisuuden varaan.

Historiallinen konteksti

Vielä 1950-luvulla Suomen kontaktit kehitysmaihin muodostuivat pääasiassa lähetystyön kautta, jonka historia alkaa jo 1800-luvun puolella.³¹ YK:n jäseneksi tultuaan vuonna 1955 kehitysyhteistyö nousi myös Suomessa enemmän esille, sillä YK:n jäsenenä Suomen tuli ottaa osaa kehitysmaakysymyksistä käytyyn keskusteluun.³² Toinen väylä Suomen kehitysyhteistyön kehitykseen oli Pohjoismaiden neuvosto, sillä muut Pohjoismaat olivat kehitysyhteistyössään paljon Suomea edellä. Näiden maiden kanssa tehdyn yhteistyön myötä Suomen toiminta muuttui entistä konkreettisemmäksi.³³

Hyvin vaatimattomana ja hitaana alkanut toiminta kehitysyhteistyön parissa sai eloa 1960-luvun puolivälissä, jolloin kehitysapumäärärahoja nostettiin. Tähän vaikutti muun muassa kehitysmaihin kohdistunut yleinen kiinnostuksen kasvaminen. Määrärahojen korotuksen perusteluissa painotettiin suuren yleisöön vetoavia humanitäärisiä ja oikeudenmukaisuuden perusteita, vaikka kehitysyhteistyö sai poliittisella tasolla huomattavasti itsekkäämpiäkin muotoja.³⁴ Kehitysyhteistyön nojalla Suomi saattoi esimerkiksi tuoda enemmän esille omaa puolueettomuuspolitiikkaansa, mutta toisaalta myös profiloida omaa ulkopoliittikkaansa lähemmäksi länsimaita, sillä kehitysyhteistyö nähtiin kehittyneen länsimaan merkinä.³⁵

²⁹ Ulkoministeriön arkiston tietopalvelun sähköposti tekijälle 15.11.2018.

³⁰ Suomen Lusakan suurlähetystön edustajan sähköposti tekijälle 26.9.2019.

³¹ Siitonen & Sitari 1990, 47. Ahtisaari 1973, 10.

³² Ahtisaari 1973, 10–11.

³³ Ahtisaari 1973, 10; Virtanen 2013, 23–26.

³⁴ Virtanen 2013, 26.

³⁵ Virtanen 2013, 16.

Suomen kehitysyhteistyön painopiste sijoittui Saharan eteläpuoleisen Afrikan valtioihin. Tällä alueella toteutettiin myös Suomen ensimmäinen projekti, joka tehtiin yhteistyössä Ruotsin, Tanskan ja Norjan kanssa. Vuonna 1962 alkaneen Tanganjika-projektin tavoite oli rankentaa Kibahan kylään opetuskeskus.³⁶ Tämän eteläiseen Afrikkaan suuntautumisen vuoksi Sambian valikoituminen Suomen kehitysyhteistyökumppaneiden joukkoon ei ole yllättävää. Sambia näyttäytyi Suomelle varsin mielekkäänä kehitysyhteistyökumppanina myös maan presidentin Kenneth Kaundan toteuttaman humanistisen politiikan puolesta.³⁷ Tämä politiikka perustui ihmiskeskeisyyteen eli ihmisen arvon tunnustamiseen sosiaalista tai taloudellista statusta huomioimatta. Vaikka politiikassa oli sosialistisia piirteitä, Sambiaa ei laskettu sosialistisiin maihin.³⁸ Myös kielikysymys oli oleellinen osa maavalintoja tehtäessä, ja englantia hallintokielenään suosivat valtiot, kuten Sambian, olivat etulyöntiasemassa. Näiden lisäksi maavalintaa puolsi kaupallinen puoli, josta huomioitiin erityisesti metsäteollisuuden kehityksen tuomat mahdollisuudet.³⁹

Ennen itsenäistymistään Sambia kuului Ison-Britannian siirtomaavallan alle, jolloin alue tunnettiin vielä nimellä Pohjois-Rhodesia. Afrikan itsenäistymisaallon voimakkaimman vuosikymmenen 1960-luvun aikana myös Sambia tavoitteli itsenäisyyttä. Tämän se saavutti 24. lokakuuta 1964 *United National Independence Party*n (UNIP) ja sen johtajan ja sittemmin maan ensimmäiseksi presidentiksi nousseen Kenneth Kaundan johdolla. Samalla otettiin käyttöön uusi nimi Sambia.⁴⁰

Ensimmäiset askeleet kohti Suomen ja Sambian välistä kehitysyhteistyötä aloitettiin elokuussa 1966 Sambian varapresidentti Reuben Kamangan vieraillessa Suomessa. Vierailun aikana järjestetyissä neuvotteluissa Kamanga nosti esille Sambian tarpeen teknillisesti kulutettuun työvoimaan. Esimerkiksi metsäalan asiantuntijoista oli pulaa ja myös tie-, rakennus- ja kaivosinsinöörejä kaivattiin. Sambian tiedustelut jatkuivat helmikuussa 1967. Tällöin Sambian ulkoministeri Simon Kapwepwe tiedusteli Suomen innokkuutta auttaa Sambiaa maan puuteollisuuden kehittämiseksi. Tiedustelun pohjalta lähetettiin

³⁶ Virtanen 2013, 23.

³⁷ Koponen 2005, Ensimmäiset yhteistyömaat.

³⁸ Koskela 1990, 19.

³⁹ Koponen 2005, Ensimmäiset yhteistyömaat.

⁴⁰ Zambia: History. Britannica Academicin verkkosivut.

ensimmäinen suomalainen konsultti selvittämään Sambian tilannetta ja aputoiminnan aloittamisen edellytyksiä.⁴¹

Kuitenkin vasta vuonna 1968 tapahtunut Sambian presidentti Kenneth Kaundan vierailu presidentti Urho Kekkosen luokse nosti kehitysyhteistyökysymyksen vahvemmin esille. Kaundan vierailun jälkeen käynnistetty työ maiden välisen kehitysyhteistyön aloittamisesta saatiin laadittua sopimuksen muotoon. Tämä ensimmäinen virallinen kehityssopimus koski Suomen ja Sambian välistä taloudellista ja teknistä yhteistyötä ja se virallistettiin allekirjoituksin 29.8.1970.⁴² Seuraava merkittävä askel otettiin marraskuussa 1972, kun maiden väliset kehitysluottosopimusneuvottelut aloitettiin. Tämä sopimus solmittiin vuonna 1973.⁴³ 1970-luku oli muutenkin Suomen kehitysyhteistyölle muutoksen aikaa, sillä silloin työhön alkoi vaikuttaa enemmän myös yleinen mielipide ja uudet poliitikot alkoivat ottaa kehitysyhteistyön tekemisen osaksi omia poliittisia agendojaan.⁴⁴

Tarkemmin Suomen ja Sambian välinen kehitysyhteistyö keskittyi aluksi viiteen toimialueeseen: maatalouteen ja osuustoimintaan, metsätalouteen ja -teollisuuteen, kuljetussektorille, opetukseen sekä energiahuoltoon.⁴⁵ Tätä toimialuejakoa mukailleen tutkimani projekti on osa koulutussektorille kohdistuvaa kehitysyhteistyötä.

⁴¹ Alanaatu 1974, 42–43.

⁴² Alanaatu 1974, 43.

⁴³ Alanaatu 1974, 47.

⁴⁴ Koponen 2005, Päätäjät ja toteuttajat; Artto 2005, 25–29.

⁴⁵ Jaakkola & Kokkonen 1987, 77.

1. Hidas liikkeellelähtö

1.1. Yhteistyön alkumetreit

Sambian lähtötilanne

Opetustoiminta oli Sambiassa maan itsenäistymisen aikaan hyvin heikolla pohjalla. Kuten monen muunkin juuri itsenäistyneen Afrikan maan, myös Sambian suuri ongelma oli kotimaisen, korkeasti koulutetun työvoiman puute. Tämä näkyi Sambiassa muun muassa siinä, ettei ollut riittävästi päteviä henkilöitä palkattavaksi esimerkiksi hallinnossa vapautuneisiin virkoihin. Tilannetta haluttiin lähteä nopeasti korjaamaan ja tähän tähdättiin muun muassa kehittämällä koulutusjärjestelmää. Sambiaan haluttiin luoda järjestelmä, joka sopi maan omiin tarpeisiin paremmin kuin vanha täysin eurooppalaiseen koulutukseen pohjautunut malli.⁴⁶

Eurooppalaisten vaikutukset afrikkalaisten koulutukseen juontavat juurensa ensimmäisiin lähetystyöntekijöihin, jotka lähtivät eurooppalaistamaan Afrikkaa.⁴⁷ Tutkimani projektin suunnitelman esittelyasiakirjassa tuotiin esille tätä koulutuksen historiaa. Myös siinä korostettiin Sambian koulutuksen eurooppalaistaustoja, joita olivat tuoneet maahan ensin lähetystyöntekijät ja myöhemmin britannialaiset yhtiöt. Näillä molemmilla vaikuttajilla oli omat päämääränsä. Lähetystyöntekijöiden lähtökohtana oli kristinuskon levittäminen, kun taas yhtiöt keskittyivät kouluttamaan vain eurooppalaisia. Sambialaisille tarjottu vähäinen koulutus ei ollut pyyteetöntä. Ison-Britannian ottaessa vuonna 1924 hallintaansa Sambian alueen koulutukseen ryhdyttiin kiinnittämään enemmän huomiota. Sambialaisten koulutukseen tämä ei tuonut suurta muutosta, sillä parannuksia tehtiin lähinnä vain eurooppalaisille tarkoitettuihin kouluihin ja paikallisille tarkoitettut jäivät edelleen heikkotasoisiksi.⁴⁸

⁴⁶ Soremekum 1973, 196; Nugent 2004. 64.

⁴⁷ Education: General influences and policies of the colonial powers. Britannica Academicin verkkosivut.

⁴⁸ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. Lusakan suurlähetystön arkisto (LLA). Ulkoasiainministeriö (UM). Kansallisarkisto (KA).

Sissel Volanin mukaan Sambian koulutushistoria on jaettavissa viiteen vaiheeseen: esikoloniaalinen aika, koloniaalinen aika, itsenäisyyden ensimmäiset vuodet (1964–1974), talouden taantumien aika (noin 1975–1995) ja uudistusprosessin alku, noin vuodesta 1996 eteenpäin.⁴⁹ Suomen aloittama projekti sijoittuu Volanin jaon mukaan Sambian koulutushistorian kolmannen vaiheen loppuun ja neljännen alkupuolelle. Kolmannen vaiheen tunnuspiirre oli uuden valtion rakentaminen vakiinnuttamalla sen koulutusjärjestelmää. Tähän vaiheeseen liittyy vahvasti maan ensimmäinen ja toinen kansallinen kehityssuunnitelma⁵⁰. Neljättä vaihetta kuvaa nimensä mukaisesti Sambian taloudellinen taantuma, jolloin saavutettu koulutuksen laatu lähti rapautumaan ja vähitellen avunantajien vaikutus alkoi lisääntyä.⁵¹

Vasta siirtomaavallan romahdus ja eurooppalaisen vallan mureneminen Sambiassa mahdollisti paikallisten koulutuksen kehittämisen. Uuden hallinnon luomien kansallisten kehityssuunnitelmien mukaisesti maan koulutuksesta haluttiin välittömästi poistaa esimerkiksi rotuerottelu.⁵² Tämän lisäksi Sambiaan ryhdyttiin perustamaan uusia kouluja, niin ala- kuin yläkouluja, mutta myös vuonna 1966 maan ensimmäinen yliopisto, University of Zambia.⁵³

Sambian kehityssuunnitelman uudistuskohteena olivat myös *Educational Broadcasting and Television Services* (EBTVS) eli kouluradio- ja -televisiopalvelut. Suomen aloittaessa projektia EBTVS:iin kuului kaksi yksikköä *Educational Broadcasting Services* (EBS) eli kouluradio ja *Educational Television Services* (ETVS) eli koulutelevisio. EBS:n yhteyteen kuului myös *Audio Visual Aids Library* (AVAL), joka oli yhtä lailla Suomen projektin kehityskohteena. Näiden kahden pisteen toimitilat sijaitsivat pääkaupungissa Lusakassa. ETVS:n pääasiallinen toimitila taas sijaitsi puolestaan Kitwessä,⁵⁴ noin 360 kilometrin päässä

⁴⁹ Volan 2003, 110.

⁵⁰ First & Second National Development Plan.

⁵¹ Volan 2003, 110–111.

⁵² Ministry of Education 1977, 1.

⁵³ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA; Ks. myös Zambia: Education. Britannica Academicin verkkosivut.

⁵⁴ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

Lusakasta.⁵⁵ Yksiköiden päätehtävä oli tuottaa Sambian koulujen käyttöön radio- ja televisio-ohjelmia sekä muuta opetusmateriaalia, kuten valokuvia ja dioja. Tämän lisäksi koulujen audiovisuaalisten (AV) laitteiden hankkiminen ja huoltaminen oli osa heidän toimintaansa.⁵⁶

EBTVS:n toiminta oli alkanut jo paljon ennen Suomen projektin aloittamista – osittain sen toiminta oli alkanut jopa ennen Sambian itsenäistymistä. Vanhin EBTVS-yksiköistä on AVAAL, jonka tilat sijaitsivat jo silloisen Rhodesian ja Njassalandin liittotasavallan⁵⁷ pääkaupungissa Salisburyssa⁵⁸ AV-palvelujen sivuyksikössä. Liittotasavallan hajotessa vuonna 1963 Pohjois-Rhodesia sai oman yksikkönsä, jonne siirrettiin joitain näistä AV-materiaaleista. Nämä olivat kuitenkin muualta tuotuja ja siksi melko merkityksettömiä Afrikan koulujen tarpeisiin. Tämä kirjasto-yksikkö siirtyi *Educational Broadcastin* rakennekseen Lusakassa vuonna 1967. Projektia alustavassa raportissa todettiin, että AV-kirjaston kehitys oli jäänyt jälkeen muun muassa EBTVS:n kehityksestä ja sen kehitys oli suurimman avun tarpeessa.⁵⁹

Koulutelevision kehitys mukaili television saapumista Sambiaan. Ensimmäiset televisiolähetykset Sambian alueelle toi yksityinen britannialainen yhtiö *London Rhodesia Company* (Lonroh) vuonna 1961. Yhtiö perusti Kitween ensimmäisen TV-aseman, jonka Sambian valtio osti itsenäistyttyään. Sittemmin myös maan pääkaupunkiin Lusakaan perustettiin oma TV-asema.⁶⁰ Koulutelevisio aloitti toimintansa kokeiluluontoisena vuonna 1962. Tarkoituksena oli selvittää, voisiko televisiota hyödyntämään aikuisopetuksessa. Tutkimuksen toteutti Rhodesian ja Njassamaan yliopisto, seuraamalla kaivostyöläisten oppimista televisio-ohjelmien avulla. Tutkimuksessa todettiin television olevan

⁵⁵ Google Mapsin reittihaku Lusakasta Kitween. <https://www.google.fi/maps/dir/Lusaka,+Sambia/Kitwe,+Sambia/@-14.1031975,27.2494579,8z/data=!3m1!4b1!4m14!4m13!1m5!1m1!1s0x1940f37d3cbcaa49:0xd0d093c1462013eb!2m2!1d28.3228165!2d-15.3875259!1m5!1m1!1s0x196ce605eca5524d:0xfbb3502bc576f8e4!2m2!1d28.2175744!2d-12.8231947!3e0>. (Katsottu 28.11.2019).

⁵⁶ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁵⁷ Jakaantui myöhemmin Sambiaksi ja Zimbabweksi.

⁵⁸ Nykyisin Zimbabwen pääkaupunki, jonka nimi muutettiin Harareksi vuonna 1982.

⁵⁹ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

⁶⁰ Okigbo 1998, 235.

toimiva keino välittää tietoa. Vaikka television voima ymmärrettiin nopeasti ja lähetyskattavuus kasvoi hyvin lähtökohdat huomioon ottaen, televisiolähetykset eivät saavuttaneet suurta osaa ihmisistä, sillä televisiovastaanottimet olivat kalliita. Tästä koulutelevision toiminta jatkoi kehittymistään ja oman studiosa ETVS sai helmikuussa 1966.⁶¹ Televisiotoiminnan keskittyminen ensimmäiseksi Kitween ei ole kovin yllättävää, sillä kaupunki sijaitsee Sambian kuparialueella. Britannialaisilla yrityksillä oli täällä jo valmiiksi paljon toimintaa, ja tälle osittain eurooppalaisten omistamalle alueelle oli kehittynyt useita kaupunkeja.⁶² Näin ei tarvinnut huolehtia laajasta näkyvyysalueesta vaan laaja katsojamäärä saavutettiin pienemmällä vaivalla.

Myös kouluradio alkoi kokeiluna ja ensimmäiset lähetykset saatiin ilmoille vuonna 1965.⁶³ Ohjelmien ajateltiin parantavan oppilaiden ja opettajien opetuksen ja oppimisen laatua niin kouluissa kuin collegeissa. Ohjelmat nähtiin myös tasa-arvoistavan kaupunkien ja maaseudun koulutusta.⁶⁴ Radiota ei kuitenkaan valjastettu opetuskäyttöön yhtä nopealla aikataululla kuin televisiota, sillä ensimmäiset Sambian radio-ohjelmat lähetettiin jo vuoden 1941 aikana.⁶⁵

Ensimmäisessä kansallisessa kehityssuunnitelmassa koulutuksen kehitykseen varatun rahoituksen ansiosta EBTVS:n oli mahdollista aloittaa uusien radioiden ja televisioiden jakaminen kouluihin ympäri maata. Myös ohjelmatuotanto sai osansa ja varojen avulla palkattiin lisää opettajia esiintymään uusissa koulutelevision ohjelmissa.⁶⁶ Tilanne ei kuitenkaan jatkunut valoisana kovin pitkään. Kuparin vientiin nojaava talous kärsi pahasti sen markkinahinnan romahduksesta 1970-luvun alussa. Myös vuosikymmenen alun maailman öljykriisi sekä Sambian heikot satovuodet pahensivat talouskriisiä. Valtio joutui turvautumaan ulkomaisiin lainoihin ja monella sektorilla rahoitus väheni merkittävästi. Erityisen suuresti tämä näkyi koulutuksen puolella.⁶⁷ Näistä lähtökohdista Sambian

⁶¹ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

⁶² Roberts 1976, 183–187.

⁶³ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

⁶⁴ Kasoma 1990, 54.

⁶⁵ Kasoma 1990, 43–44.

⁶⁶ Okigbo 1998, 238.

⁶⁷ Kolehmainen 1988, 17; Kaluba ym. 1987, 53–55.

viranomaiset aloittivat tunnustelut mahdollisesta kehitysyhteistyöprojektista Suomen kanssa.

Venyvä projektineuvottelu

Suomen ja Sambian välinen EBTVS-projekti lähti liikkeelle Sambian alustavien tunnustelujen pohjalta vuonna 1973, kun Sambian opetusministeriö esitti pyynnön yhteistyöstä Suomen kehitysyhteistyövaliokunnan ollessa vierailulla Sambian opetusministeriössä.⁶⁸ Vasta Sambian virallisen pyynnön jälkeen syyskuussa 1974 KYO ryhtyi todella pohtimaan Suomen mahdollisuuksia toteuttaa projektia.⁶⁹ Tämä Sambian esittämä projektipyynnöksi koski sekä materiaali- että henkilöapua vuosille 1975–1978. Pääasiassa Suomen haluttiin varustavan Sambian peruskouluja radioilla ja television lähetyspiiriin kuuluvia kouluja televisioilla. Lisäksi Suomelta toivottiin apua audiovisuaalisen kirjaston toiminnan tehostamisessa, niin erilaisten ohjelmien tuottamisessa kuin tuotannossa tarvittavien välineiden hankinnassa.⁷⁰

Koulutuksen ja yleisesti sosiaalisen kehityksen piiriin kuuluneen projektin valinta ei ollut mitenkään ennennäkemätöntä Suomen kehitysyhteistyön piirissä. Vaikka kehitysyhteistyö suuntautui 1970-luvulla enemmän teollisuuden kuin koulutuksen kehittämiseen, tähän vaikutti suuresti teollisuuden tarjoamat paremmat taloudelliset mahdollisuudet kuin se, että sosiaalinen kehitys olisi koettu vähemmän tärkeäksi.⁷¹ Toisaalta Suomen vuoden 1974 kehitysyhteistyön periaatesuunnitelma korosti sosiaalista kehitystä taloudellisen ohella ja tämän pohjalta koulutukseen keskittynyt projekti oli linjassa Suomen hetkisen tavoitteen kanssa.⁷² Projekti voidaan nähdä myös jonkinlaisena koulutuksen kehittämisen ja teknologiaviennin hybridinä sen painottuessa erilaisten AV-laitteiden vientiin. Tämän ajatuksen pohjalta projektivalinta sijoittuu hyvin Suomen tämän

⁶⁸ KYO:n Erikoisavustaja Ilkka Rusan kirje Lusakan Suurlähetystölle 29.1.1973. 7Xka:2.2. LLA. UM. KAO.

⁶⁹ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁷⁰ Erikoisavustaja Kari Karangon kirje Ulkoasiainministeriölle 25.9.1974. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA; Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁷¹ Koponen 2005, Teknistä apua ja reviiritaistelua, Sanat ja teot, Metsästä meijereihin.

⁷² Koponen 2005, Metsästä meijereihin.

ajan kehityspolitiikkaan, jossa teknologia nähtiin tiiviisti ”suomalaisen lisäarvon” osana.⁷³

KYO ei halunnut heti sitoutua pyyntöön, sillä se oli heidän mielestään puutteellisesti toteutettu. Jotta virallinen päätös projektin toteuttamisesta voitaisiin tehdä, sen lähtökoh-
tia ja vaatimuksia tuli tutkia tarkemmin.⁷⁴ Vuoden 1978 evaluaatioraportista käy kuitenkin ilmi, että suomalaiset olivat kiinnostuneita ja motivoituneita toteuttamaan projektia. Tähän vaikutti erityisesti Sambian kouluradion ja -television perusta, joka todettiin olevan hyvällä pohjalla.⁷⁵

Sopimukseen pääseminen oli hyvin moninainen prosessi, josta neuvoteltiin varsin pitkään ennen kuin mitään virallisesti hyväksyttiin. Ensin Sambiaan yhteistyöpyyntöä tarkentamaan lähetettiin asiantuntija Unto Vuojala. Hänen tehtäväkseen tuli selvittää tarkemmin Sambian kouluradion ja -television senhetkinen tilanne sekä tehdä yksityiskoh-
taisempi esitys siitä, missä tarvittiin eniten apua.⁷⁶ Saavuttuaan Sambiaan marraskuussa 1974, hän aloitti yhteistyössä sambialaisen vastaparinsa⁷⁷ Mark S. Phirin kanssa Sambian pyyntöä koskevat lisäselvitykset. Tähän kuului muun muassa koulujen AV-laitteiston määrän, kunnon ja käyttöasteen selvittäminen.⁷⁸ Saadakseen vastauksia Vuojala kierteli kouluilla Lusakassa ja sen ympäristössä sekä EBTVS:n tiloissa Kitwessä ja Lusakassa.⁷⁹ Joitain aiempia AV-toimintaan perehtyneitä tutkimuksia hyödynnettiin sen lisäksi,⁸⁰ että Vuojala aloitti oman kyselytutkimuksen koulujen laitteistosta ja niiden käyttöasteesta vuoden 1975 loppupuolella. Vuojalan aloittama tutkimus valmistui vasta vuoden 1976 lokakuussa,⁸¹ joten siitä ei ollut suurta hyötyä projektin tarkemmassa alkuvaiheen suunnittelussa.

⁷³ Koponen et al. 2012, 18–20, 47.

⁷⁴ Jaostopäällikkö Elina Visurin kirje Lusakan suurlähetystölle 31.10.1974. 7Xka:2.2. LLA. UM. KA.

⁷⁵ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

⁷⁶ Jaostopäällikkö Elina Visurin kirje Lusakan suurlähetystölle 31.10.1974. 7Xka:2.2. LLA. UM. KA.

⁷⁷ Counterpart eli vastapari tai vastinpari: sambialainen henkilö, jota suomalaisen asiantuntijan oli tarkoitus kouluttaa.

⁷⁸ Gunilla Kurtén: Muistio. 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

⁷⁹ Unto Vuojalan kirje Lusakan suurlähetystölle 25.2.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁸⁰ Unto Vuojala: EBTVS- projekti, AV-materiaalin tuotantohanke. Väliraportti. 17.5.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

⁸¹ Unto Vuojala: Survey of Audio Visual Aid Equipment and materials. 19.10.1976. 7Xka:5.2. LLA. UM. KA.

Vuojalan ja Phirin työstämä uusi projektipyynnön tarkennus jäi Kehitysyhteistyöosastoon perustetun EBU-tukiryhmän⁸² mukaan edelleen liian epäselväksi. Tukiryhmän mukaan projektirajauksen suurin ongelma oli materiaaliapu eli kuinka paljon ja millaisia laitteita tarvittiin. Tätä pidettiin edelleen liian hajanaisena eikä sen siksi uskottu tuovan AV-toimintaan oleellista parannusta.⁸³

Lähdeaineiston perusteella Vuojala ja Phiri saivat työnsä valmiiksi muutamassa kuukaudessa ja lähettivät ensimmäisen tarkennuksen jo tammikuussa 1975. Tämä ei ole kovin pitkä aika tutustua täysin uuden valtion toimintaan. Vuojala tuokin KYO:lle osoittamaan kirjeessä kirjeessään esille, että hänellä oli vaikeuksia ulkomaalaisena saavuttaa sambialaisten luottamusta ja tämä oli hidastanut hänen työtään. Vuojala tuo uudemman kerran samassa kirjeessä esille juuri sambialaisten arkuuden ulkomaisia toimijoita kohtaan: hän huomauttaa esimerkiksi, että projektista raportoidessa tulee huomioida mitä asioita kirjoittaa, jotta sambialaisissa ei heräisi epäluuloja siitä, että heidän sisäisiä tietojaan oltiin kertomassa eteenpäin. Tämän ohella Vuojala esittää, että projektipäätös olisi tärkeää saada tehtyä, sillä epäilyt Suomea kohtaa kasvaisivat sitä suuremmiksi mitä pidempään projektia suunniteltaisiin ilman, että päästäisiin käytännötoimiin.⁸⁴

Kolonialistisen historian pohjalta on ymmärrettävää, että Sambian hallinnon tasolla esiintyi epäluuloa eurooppalaisia kohtaan. Toisaalta tilanteessa saattoi olla samoja piirteitä, joita esiintyi Olli Alhon tutkimuksessa. Osa hänen haastattelemistaan kehitysyhteistyöasiantuntijoista kertoi huomanneensa tiettyä kriittisyyttä työtään kohtaan korkeammin koulutettujen sambialaisten osalta. Nämä sambialaiset olivat yleensä Euroopassa tai Yhdysvalloissa kouluttautuneita eli he omasivat saman tai paremman koulutustaan kuin asiantuntijat itse.⁸⁵

Kirjeessään Vuojala kertoi myös, kuinka vaikea Sambiassa oli pysyä koko ajan kehittyvän teknologian tasalla, sillä laitteista tuli uusia malleja koko ajan ja hinnat muuttuvat eikä Sambiassa ollut aina käytettävissä uusimpia tietoja. Hänen mukaansa oli kuitenkin

⁸² EBTVS:tä käytettiin myös lyhennettä EBU (*Educational Broadcasting Unit*).

⁸³ Gunilla Kurtén: Muistio. 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

⁸⁴ Unto Vuojalan kirje Lusakan suurlähetystölle 21.4.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁸⁵ Alho 1980, 86–87.

erittäin oleellista, että Sambian oloihin parhaiten sopivat laitteet löydetäisiin.⁸⁶ Suomen suosimaa teknologiavientiä voi tämän puolesta kyseenalaistaa, sillä projektin lähtökohdat olivat haasteelliset sen toteutusmuodon puolesta.

Vuojalaa auttamaan Sambiaan virkamatkalle lähetettiin EBU-tukiryhmän jäsen ja televisiopäällikkö Osmo Visuri Helsingin yliopistosta ja KYO:n jaostosihteeri Gunilla Kurtén toukokuussa 1975. Heidän oli tarkoitus matkansa aikana käytävien neuvottelujen aikana luoda sambialaisten kanssa yhteistyössä toimiva projektipyyntö. Tämä versio oli lopulta se, joka hyväksyttiin myös KYO:ssa.⁸⁷ Evaluaatioraportin mukaan projektia päätettiin lähteä toteuttamaan periaatteessa jo tammikuussa 1975, mutta virallisesti hallitusten välinen sopimus oli päivätty vasta 21.10.1975.⁸⁸ Tämän raportin mukainen tammikuussa kehitelty sopimus antoi olettaa, että Vuojalan ja Phirin laatiman tarkennuksen jälkeen projektiin sitouduttiin jo epävirallisesti. Virallisesti haluttiin odottaa siihen asti, kun projektista oli saatu kaikkien osapuolien hyväksymät linjaukset.

Gunilla Kurténin kirjoittama muistio vuoden 1975 suunnitelmasta loi pohjaa sille, mitä projektissa oli kokonaisuudessaan tarkoitus tehdä. Tässä Suomelta tarvittava apu oli jaettu koskemaan kolmea osa-aluetta: huoltoyksikköä, kuvamateriaalin tuotantovälineistöä ja kouluradiotoiminnan tukemista. Tarkemmin huoltoyksikön kehitykseen toivottiin Suomelta ajoneuvoa sekä kahta AV-tekniikka kahdeksi vuodeksi huoltamaan ja korjaamaan koulujen AV-välineitä, mutta myös kouluttamaan sambialaisia harjoittelijoita, vastapareja.⁸⁹ Kuvamateriaalin tuotantovälineistön piiriin kuului niin valokuva- ja kuultokuvatuotanto kuin filmituotanto. Näiden aloittamiseen Suomelta tarvittiin sekä välineitä että osaamista. Nykyisen opetusmateriaalin suurimpana ongelmana nähtiin sen ulkomaisuus ja sen myötä sopimattomuus Sambian opetussuunnitelmaan. Ulkomailta tuotettu materiaali oli usein myös kalliimpaa ja kehittämällä omaa tuotantoa Sambia voisi saada halvempaa ja paremmin omaan käyttöön soveltuvaa opetusmateriaalia. Tuolloin käytössä ollut materiaali etenkin filmien kohdalla oli vanhentunutta ja usein loppuun käytettyä ja valmista poistettavaksi. Näiden lisäksi kuvamateriaalipuolen kehitykseen

⁸⁶ Unto Vuojalan kirje Lusakan suurlähetystölle. 6.3.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁸⁷ Gunilla Kurtén. Muistio. 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

⁸⁸ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

⁸⁹ Gunilla Kurtén. Muistio. 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

liitettiin myös valokuvauslaboratorion saattaminen toimintaan sekä henkilöstön koulutus.⁹⁰

Samassa Kúrtenin muistiossa todettiin kouluradion toiminnan olevan jo valmiiksi varsin hyvällä pohjalla. Sen suurimmat ongelmat johtuivat lähinnä huonosta kuuluvuudesta ja vastaanottimien heikkoudesta. Tätä osa-aluetta ajateltiin parantaa lähinnä ääninauhojen käytön lisäämisellä, jolloin ei tarvitsisi huolehtia radiolähetysten kuuluvuudesta. Ääninauhojen etuna oli myös se, että niitä voitiin kuunnella silloin kun se parhaiten istuisi opetukseen.⁹¹

Jo tässä vaiheessa oli havaittavissa myöhemmissä raporteissa tarkemmin eriteltyt projektin tavoitteet. Ensimmäinen tavoitteena oli auttaa kaikkia EBTVS:n osa-alueita kouluttamalla henkilökuntaa ja varustaa heitä niin, että he voivat täyttää tehtävänsä opetuksen ja opetus uudistuksen palveluksessa. Toiseksi tavoitteena oli varustaa eritasoiset koulut AV-laitteilla niin, että ne kykenisivät hyödyntämään EBS:n tuottamaa opetusmateriaalia. Projektin pitkän tähtäimen tavoitteena olikin kouluttaa osaava henkilökunta ja luoda toimintakykyinen kokonaisuus.⁹²

Vain muutamassa aineistossa nousi esille, miksi juuri AV-toiminnan kehittäminen koettiin tärkeänä. Selkeimmin perustelut on esitetty Vuojalan ja Phirin kirjoittamassa projektiselvityksessä, jossa he avaavat syitä miksi nimenomaan Suomen apua tarvittiin Sambiassa. Heidän mukaansa Suomen osuudeksi tuli projektin rahoittaminen ja asiantuntijoiden palkkaaminen, sillä kehitysmassa valtion varat eivät riittäisi kaikkeen yhteiskunnalliseen kehittämiseen. Heidän mukaansa koulutuksen kehitykseen varattu rahoitus oltiin käyttämässä uusien koulujen rakentamiseen ja näin ollen AV-toiminnan kehitykseen ei riittäisi varoja. AV-toiminnan kehitys nähtiin kuitenkin tärkeänä, sillä materiaalin uskottiin muun muassa luovan kansallista yhtenäisyyttä nuorten oppiessa tuntemaan maan

⁹⁰ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.; Gunilla Kurtén: Muistio. 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

⁹¹ Gunilla Kurtén. Muistio. 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

⁹² Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Annual report 1978. 7Xke:2.3. LLA. UM. KA.

eri heimoja ja näiden välistä yhteistyötä. Tämän lisäksi AV-materiaalin uskottiin opettavan nuoria arvostamaan omia sekä muita kulttuureita.⁹³

Tarkemmat perustelut voi nähdä olennaisena osana suunnittelua, mutta tämän projektin yhteydessä aihe on hyvin suppeasti käsitelty. Tämä voi viitata joko siihen, että Vuojalan ja Phirin perustelut koettiin tarpeeksi kattaviksi tai että tarkempia perusteluita ei kaivattu. Jälkimmäistä puolta se, että projekti suunnitellussa muodossaan antaisi Suomelle hyvät mahdollisuudet viedä suomalaista teknologiaa Sambiaan. Taloudellisen instrumentalismin ollessa yksi Suomen 1970- ja 1980-lukujen kehitysyhteistyöpolitiikan tyypillinen piirre EBTVS-projekti loi oivallisen tilaisuuden harjoittaa tätä politiikkaa.⁹⁴

Projektin suunnitteluvaiheessa haluttiin selvittää myös, kuinka Sambian lähivaltioissa oli kehitetty tai lähdetty kehittämään AV-toimintaa. Osmo Visuri ja Gunilla Kurtén vierailivat matkansa aikana myös Tansaniassa ja Keniassa tutustumassa tähän toimintaan, jotta niistä voitaisiin ottaa oppia Suomen projektiin.⁹⁵ Matkan aikana nostettiin esille muun muassa trooppisen ilmaston mahdollista vaikutusta eri laitteisiin ja työprosesseihin. Esimerkiksi esille tuli, että veden ja ilman lämpötilan vuoksi laboratorio-oloissa tarvittiin todennäköisesti jäähdyttäjiä.⁹⁶ Nämä kun eivät Suomen olosuhteissa olleet niin merkityksellisiä. Toisaalta Visuri nostaa esiin myös kriittisen näkökulman laboratorioiden rakentamisesta. Tansaniassa vastaavassa projektissa työskennelleen tanskalaisen teknisen johtajan mukaan voisi olla lopulta edullisempaa suorittaa laboratoriotyö jossain Euroopan maassa kuin rakentaa ja ylläpitää maassa omaa. Näkökulma on ristiriitainen, kun ajatuksena oli kehittää näitä alueita, ei jatkaa riippuvuussuhdetta Eurooppaan. Tehokkaampi tapa voisi olla esimerkiksi Visurin raportissa esitetty lähimaiden välinen yhteistyö.⁹⁷ Näin jokaisen maan ei tarvitsisi ylläpitää omaa laboratoriota, mutta myös kytkökset Eurooppaan vähenisivät.

Visuri toi raportissaan esille myös kuinka tärkeää olisi ottaa huomioon muiden maiden kokemukset AV-median kanssa ja millaisia tuloksia näissä oli saatu. Pitäisi

⁹³ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁹⁴ Koponen 2005, Sanat ja teot, Metsästä meijereihin.

⁹⁵ Osmo Visuri: Muistio. 9.6.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁹⁶ Jaostopäällikkö Elina Visuri: Muistio. 8.9.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

⁹⁷ Osmo Visuri: Muistio. 9.6.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

kommunikoida muiden maiden projektien välillä, että kaikkien ei tarvitsisi tehdä samoja virheitä. Esimerkiksi Tansaniassa oli menossa AV-toimintaa kehittävä projekti, mutta siellä kehityskohteeksi oli valittu vain filmitoiminta. Tämä päätös nähtiin järkevänä, kun projektin työmäärä suhteutettiin käytettävissä olleisiin resursseihin.⁹⁸ Virkamatkoilta saatujen tietojen todellinen hyöty asettui kuitenkin kyseenalaiseksi, sillä talouskriisin kanssa kamppailevan Sambian kanssa ryhdyttiin toteuttamaan vielä laajamittaisempaa projektia. Käytännössä EBTVS-projekti siis suunniteltiin vastoin parempaa tietoa.

Myös Mark Phiri ja Unto Vuojala tekivät vuoden 1975 lopulla virkamatkan Keniaan ja Tansaniaan. Heidänkin raporteissaan esiintyivät maiden välisen yhteistyön tärkeys sekä ilmasto-olosuhteiden vaikutukset.⁹⁹ Näiden lisäksi Phiri toi esille omassa raportissaan myös Tansanian filmeissä käytettävän kielen. Siellä filmejä oli tehty sekä swahiliksi että englanniksi, jotta filmit tavoittaisivat suuremmat massat.¹⁰⁰ Tämä oli harvoja kertoja, kun aineistossa tuotiin esille filmien kielikysymystä. Lähdeaineistossa suurin osa projektissa kuvattujen ohjelmien nimistä oli kirjoitettu englanniksi, mikä antaa olettaa, että ohjelmien pääkieli olisi englanti. Tämä ei kuitenkaan selviä varmaksi mistään, kuten ei mahdollisten tekstitysten käyttö ohjelmissa. Sambianssa kielikysymys oli myös haasteellisempi kuin Tansaniassa, sillä Sambianssa oli käytössä englannin lisäksi seitsemän muuta virallista kieltä. Tansaniassa virallisia kieliä olivat vain englanti ja swahili. Englanninkielisten ohjelmien tekemistä Sambianssa puolsi myös se, että hallinnon käytössä englanti oli kielenä vakiintunein.¹⁰¹

Virkamatkojen luoma kuva lähellä toisiaan olevien maiden välisestä yhteistyöstä näyttäytyi hyvin merkittävänä projektin suunnitteluvaiheessa. Näitä matkoja jatkettiin myös myöhemmissä vaiheissa, mutta niiden avulla saatu tieto tai luodut kontaktit eivät saaneet projektin kuluessa niin näkyvää roolia kuin suomalaiset aluksi toivoivat. Ainakin Sambianssa keskityttiin kehittämään vain maan omaa toimintaa. Laajempi yhteistyö eri

⁹⁸ Osmo Visuri: Muistio. 9.6.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

⁹⁹ Unto Vuojala: The study tour of Tanzania and Kenya summary and conclusions. 10.3.1976. 7Xka:4.3. LLA. UM. KA.

¹⁰⁰ Mark S. Phiri: "Summarised report of the study tour of Tanzania and Kenya" 10.2.1976. 7Xka:4.3. LLA. UM. KA.

¹⁰¹ Volan 2003, 90–91; Alho 1980, 29; Ministry of Education 1977, 2.

maiden kanssa, esimerkiksi laitteistojen hyödyntämisessä, ei konkretisoitunut missään vaiheessa.

1.2. Kärsivällisyys koetuksella

Materiaalitulaukset takkuilevat

Sopimusneuvottelujen jälkeen ryhdyttiin selvittämään, mitkä laitteet olisivat projektin käynnistymisen kannalta olennaisimpia. Tämän työn pohjalta laadittiin tilauslistat Unto Vuojalan johdolla. Vuodelle 1975 budjetoiduista kuljetuksista ensimmäiset koskivat muun muassa kuvausvälineitä sekä liikkuvaan huoltoyksikköön tarvittavia laitteita.¹⁰²

Ensimmäisen tilauksen kuusi kollia¹⁰³ lähetettiin Sambiaan lentorahtina. Suomesta kollit lähtivät 24. marraskuuta 1975, mutta lähetykset eivät saapuneet aivan suunnitellusti. Vuojala raportoi ensimmäisen kollin saapuneen joulukuun ensimmäisellä viikolla, mutta loppujen kollien olinpaikkaa kukaan ei tiennyt. Vasta usean viikon tiiviiden tiedustelujen jälkeen loput kollit jäljitettiin Nairobiin Keniaan, josta ne lähetettiin viimein tammikuun aikana Lusakaan.¹⁰⁴

Helmikuun ensimmäisellä viikolla kaikki kollit olivat noudettavissa Lusakan lentokentältä ja niiden sisältö tarkistettiin. Saapuneiden tavaroiden purkaminen ja tarkistaminen ei sujunut kuitenkaan mutkattomasti. Vuojala raportoi, kuinka heidän työtään hankaloitti se, että useista lähetyksistä puuttuivat lähetyksilistat eivätkä purkajat voineet olla täysin varmoja mitä tavaroita oli lopulta lähetetty. Tämän lisäksi työtä hidasti se, että useiden toimittajien tavarat olivat menneet sekaisin ja niitä oli löydettävissä useista eri kolleista. Purkajat arvelivat syyksi kuljetuslaatikoiden vaurioitumisen matkan aikana, minkä vuoksi tavaroita oli jouduttu pakkaamaan uudelleen. Kaiken tämän lisäksi näytti siltä,

¹⁰² Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁰³ Kolli on yleisnimitys rahtitavarayksikölle. Ks. Kuljetusalan sanasto: kolli. Varovan verkkosivut.

¹⁰⁴ Unto Vuojala: Selostus ensimmäisen EBTVS-projektia varten toimitetun lähetyksen vastaanottamisesta. 12.2.1976. 7.Xka:3.1. LLA. UM. KA.

että tavaroita oli kadonnut matkan aikana, sillä kollojen sisällössä oli havaittavissa selkeitä aukkoja.¹⁰⁵

Purkamisen jälkeen lähetyksen sisältöä ryhdyttiin käymään tarkemmin läpi tilauslistoja apuna käyttäen. Tässä yhteydessä varmistui, että lähetyksestä puuttui joitain tilattuja tavaroita. Sen lisäksi huomattiin, että mukana oli materiaalia, mitä ei ollut edes tilattu. Osa saapuneista tavaroista oli myös rikkoutunut matkalla.¹⁰⁶ Yhteistyömaan ja Suomen välinen etäisyys ja sen aiheuttamat haasteet muun muassa erilaisissa kuljetuksissa eivät olleet uusi piirre Suomen kehitysyhteistyöprojekteissa. Välimatka näkyi niin toimitusajoissa kuin laadussa, mutta myös kommunikaatiossa. Samoja ongelmia esiintyi esimerkiksi 1970- ja 1980-luvuilla toteutetussa teknologiasirtoon keskittyneessä Tansanian Trama-traktorihankkeessa. Lauri Siitosen tutkimuksesta selvisi, että esimerkiksi kuljetusvauriot olivat yleisiä, mutta erityisesti haasteelliseksi koettiin Suomen ja Tansanian välinen tiedonkulku. Tämän vuoksi esimerkiksi tieto varaosien valmistusvirheistä ei saavuttanut Tansaniaa, joka puolestaan hidasti traktoritehtaan toimintaa.¹⁰⁷

Tavaroiden purkamisprosessia avasi Vuojalan kirjoittama selvitys ja erityisesti sen osa, joka koski Temolta tilattua digitointilaitetta:

*Se Temon sovitus yhtä tyhjän kanssa. Voisivat itse koittaa tehdä sillä kopioita dioista. [--] Lähetän tämän mukana ohjeen Temon veitikoille miten se olisi pitänyt tehdä. Toimittanette sen haukkumisien kanssa perille.*¹⁰⁸

Turhautuminen oli läsnä pitkin Vuojalan selostusta, eikä se rajoitu pelkästään tähän ensimmäiseen tavaroiden purkamiseen. Turhautuminen näyttäytyi laajempaan ilmiönä projektin asiantuntijoiden keskuudessa. Useissa tapauksissa turhautuminen kiteytyi projektin hitaaseen etenemiseen ja siihen vaikuttaneisiin moninaiisiin tekijöihin. Tässä tapauksessa se konkretisoitui tavaroiden hitaassa ja huonossa saatavuudessa sekä

¹⁰⁵ Unto Vuojala: Selostus ensimmäisen EBTVS-projektia varten toimitetun lähetyksen vastaanottamisesta. 12.2.1976. 7.Xka:3.1. LLA. UM. KA.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Siitonen 1987, 84–85.

¹⁰⁸ Unto Vuojala: Selostus ensimmäisen EBTVS-projektia varten toimitetun lähetyksen vastaanottamisesta. 12.2.1976. 7.Xka:3.1. LLA. UM. KA.

laitteiden kunnossa. Asiantuntijoiden turhautuminen työhönsä ei ole yksinomaan tämän projektin piirre, vaan turhautumista esiintyi laajasti Suomen toteuttamissa projekteissa.¹⁰⁹

Kommunikaatiohaasteita EBTVS-projektin osalta kuvasi myös tilauslistojen muokkaus ilman projektihenkilökunnan suostumusta. Eikä tilanne varmasti helpottanut asiantuntijoiden turhautuneisuutta – olivathan he nähneet paljon vaivaa tilauslistoja tehdessään. Esimerkiksi juuri Temolta tilatusta laitteesta puuttui osa, josta oli erikseen mainittu. Temolle osoittamassaan kirjeessä Vuojala kuvaili sieltä toimitetun laitteen olevan ”kuin harrakka tervatulla sillalla”.¹¹⁰ Vuojala otti esille selostuksena lopussa, että tilattuja tuotteita ei saisi vaihdella tai muutella kysymättä asiantuntijoilta, sillä he tiesivät parhaiten millaiset laitteet heidän tarpeisiinsa sopivat.¹¹¹ Kaarle Kurjen tutkimassa, Tansaniassa vuosina 1973–1981 toteutetussa *Fibreboards Africa Limited* -puuteollisuusprojektissa mainitaan myös turhautuminen. Tässäkin tapauksessa oli kyse asiantuntijan tekemän työn muuttamisesta. Tämän muutoksen oli tehnyt projektia toteuttanut konsulttiyhtiö, mutta tutkimuksesta selvisi, että siihen oli saatu KYO:n hyväksyntä.¹¹² EBTVS-projektin kohdalla sen sijaan ei selvinnyt, missä vaiheessa muutokset oli tehty tai oliko kukaan yrittänyt saada niille hyväksyntää.

Tässä yhteydessä huomio kiinnittyi myös joissakin aineistoissa esiintyneeseen vapaa-muotoiseen kielenkäyttöön. Useasti aineistossa toistuivat samat nimet viittaavat siihen, että työntekijät tutustuivat paremmin projektin aikana, vaikka eivät entuudestaan olisikaan tunteneet toisiaan. On ymmärrettävää, että tämän myötä myös virallisempi kirjeenvaihto tai muu aineisto sai usein tuttavallisia piirteitä. Projektin sisäisen kommunikoinnin puolesta tuttavalliset välit eri työntekijöiden välillä voivat vaikuttaa myönteisesti koko työhön. Usein yhteydenottokynnys alenee sen mukaan, mitä läheisemmissä väleissä ihmiset ovat, ja projektin tiedonkulun kannalta hyvät yhteydet työntekijöiden välillä olivat erityisen tärkeitä. Etenkin, kun tilannetta vaikeutti jo maiden pitkä välimatka.

¹⁰⁹ Koponen 2005, Kansalaisjärjestöt ja kansalaiset.

¹¹⁰ Unto Vuojalan Temolle osoittama kirje. Lusaka 13.2.1976. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.

¹¹¹ Unto Vuojala: Selostus ensimmäisen EBTVS-projektia varten toimitetun lähetyksen vastaanottamisesta. 12.2.1976. 7.Xka:3.1. LLA. UM. KA.

¹¹² Kurki 2012, 51.

Projektin materiaalitoimituksien haluttiin kehittyvän ja ensimmäisen lähetyksen ongelmia arvioitiin ja niihin esitettiin parannusehdotuksia. Vuojala listasikin selvityksensä loppuun asioita, joihin pitäisi kiinnittää seuraavissa lähetyksissä huomiota. Näihin kuuluivat muun muassa tavaroiden pakkaaminen, jossa erityisesti kalliimmat tavarat tulisi pakata kestävämmistä materiaaleista tehtyihin pakkauksiin.¹¹³ Joitain parannuksia tehtiinkin, esimerkiksi lentorahtauksesta vastuussa ollut yritys muutti seuraavien kuljetusten lentoreittiä. He halusivat kuitenkin korostaa, että heidän käyttämänsä reitti oli sovittu ja hyväksytty ennen ensimmäistä lentorahtia. Yritys ei ottanut vastuulleen myöskään tavaroiden pakkauksissa olleita ongelmia vaan totesivat, että heidän käyttämänsä pakkaukset ovat Kansainvälisen lentorahtusliiton mukaiset eli kuljetuksen aikana tapahtuneet rikkoutumiset viittaavat enemmän ”tahallisen törkeään käsittelyyn”.¹¹⁴

Seuraavista materiaalikuljetuksista ei ollut saatavilla samanlaisia laajoja selvityksiä, mutta lähdemateriaalin pohjalta syntyi kuva, että tilanteeseen ei saatu huomattavia parannuksia. Suurin ongelma seuraavissa kuljetuksissa oli tavaroiden puuttuminen. Asiantuntijat eivät voineet olla varmoja, olivatko tilatut tavarat vielä matkalla vai tulisiko niistä esittää uusi tilaus. Tästä esimerkkinä oli vuodelle 1976 suunniteltu tilaus. Vuojalan kirjoittaessa Suomeen, hän ilmoitti tilauksen olevan melkein valmis, ainoat epäselvyydet johtuivat saapumattomista tavaroista. Kirjeen pääkysymys olikin: ”Mitä tavaroita vuoden 1975 tilauksesta on vielä odotettavissa ja milloin?”¹¹⁵

Projektin materiaalituotannon ja -huollon kehitykselle välttämättömien tavaroiden ja laitteiden ohella Suomi oli sitoutunut varustamaan Sambian kouluja erilaisin AV-laittein. Tätä silmällä pitäen aloitettu Vuojalan tutkimus koulujen AV-laitteistosta saatiin valmiiksi vuoden 1976 syyskuussa. Vastauksen lähetti 69 % yläkouluista ja vain 24 % alakouluista.¹¹⁶ Vastauksia saatiin siis varsin niukasti. Tämän vuoksi koko maan tilanteesta ei vielä ole ollut kattavaa tietoa, vaan edelleen tuli suunnitelmia tehdessä luottaa vajaavaiseen tietoon. Tämän pohjalta nousi esille, että projektin kohtaamat kommunikaatio-

¹¹³ Unto Vuojala: Selostus ensimmäisen EBTVS-projektia varten toimitetun lähetyksen vastaanottamisesta. 12.2.1976. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.

¹¹⁴ Oy VICTOR EK Ab:n edustajan Lauri Saarikallion kirje Ulkoasiainministeriölle Gunilla Kurténille 27.2.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

¹¹⁵ Unto Vuojalan kirje Suurlähetystölle 26.2.1976. 7Xka:4.3. LLA. UM. KA.

¹¹⁶ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

ongelmat eivät rajoittuneet pelkästään Suomen ja Sambian välille, vaan myös maan sisäinen tiedonkulku ontui.

Vuojalan tutkimuksesta tuli kuitenkin esille useita seikkoja, joita projektissa pystyttiin hyödyntämään. Muun muassa periferia-alueilla sijainneilla kouluilla oli ongelmia huonon kuuluvuuden kanssa. Tämän lisäksi erityisesti yläkoulujen opettajat ilmoittivat kokevansa haasteita ohjelmien aikataulujen kanssa, sillä ohjelmat eivät sopineet päivän opetusohjelmaan. Ongelman kiertämiseksi AVAL lainasi videoita kouluille ja sen vuoksi yksikön kehittäminen nähtiin tärkeänä. Vastauksien vähäisyydestä huolimatta projektin työntekijät saivat selkeämmän kuvan siitä, kuinka paljon uusia radio- ja tv-vaanottimia koulut mahdollisesti tarvitsivat.¹¹⁷ Tämän pohjalta aloitettiin kouluille jaettavien laitteiden tilaukset. Kaikki nämä kouluille jaettavat laitteet oli tarkoitus leimata ja kirjata ylös, jotta tiedettäisiin, kuinka paljon laitteita oli yhteensä ja mitkä niistä olivat opetusministeriön omaisuutta.¹¹⁸ Aikaisempien kokemuksien pohjalta, jolloin laitteita katosi muun muassa huoltomatkoilla,¹¹⁹ ei ole yllätys, että uusi materiaali haluttiin leimata. Jos näin pieni toimenpide voisi estää edes muutaman laitteen katoamisen, se olisi varmasti vaivan arvoinen.

Huoltoyksikkö toiminnan valonpilkahduksena

Heti alussa projektin yhdeksi tärkeimmäksi kehityskohdaksi luokiteltiin laitteiden huollon järjestäminen, vaikka ei ollut täyttä varmuutta kuinka paljon kouluilla oli laitteita käytettävissään. Alustavien tietojen pohjalta oli kuitenkin selvinnyt, että useat aikaisemmin kouluille hankitut laitteet olivat erittäin huonossa kunnossa tai jopa käyttökelvottomia huollonpuutteen vuoksi. Huonoon kuntoon uskottiin vaikuttavan sen, että laitteita voitiin huoltaa vain suurissa kaupungeissa sijaitsevilla merkkikorjaamoilla, jotka saattoivat olla satojen kilometrien päässä kouluista. Pitkä välimatka itsessään ei ollut suurin eikä ainoa ongelma. Merkittävämpää oli, että huoltomatkoilla laitteet saattoivat kadota

¹¹⁷ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹¹⁸ Mark S. Phirin ja Unto Vuojala: EBU-project, Semiannual report 1979. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹¹⁹ Gunilla Kurtén: Muistio 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

tai vaihtua huonompiin, niiden korjaaminen oli hyvin kallista ja matka saattoi kestää jopa vuoden. Näistä syistä laitteita käytettiin usein niin kauan kuin ne vain kestivät ja laitteen rikkoutuessa ne jätettiin käyttämättömänä sivuun, sillä kukaan ei halunnut olla vastuussa kadonneesta laitteesta.¹²⁰

Laitteiden huoltotoimintaa lähdettiin suunnittelemaan heti projektin saatua pienen viihjeen toteutumisestaan ja tarkoituksena oli perustaa huoltopiste sekä sen yhteyteen liikkuva huoltoyksikkö. Liikkuvan huoltoyksikön uskottiin olevan parhain vaihtoehto taata koko maan kattava laitteiden huolto ja ylläpito.¹²¹ Tällä tavoin koulujen ei tarvitsisi huolehtia laitteiden siirrosta, ainakaan pitkiä matkoja, huoltoyksikön voidessa tulla heidän luokseen.

Aikansa suomalaiselle kehityspolitiikalle ominaisesti haluttiin projektissa toteuttaa mahdollisimman suurta suomalaisuusastetta. Tämä tarkoitti, että mahdollisimman paljon projektin varoista haluttiin käyttää nimenomaan suomalaisiin tuotteisiin ja tietämykseen.¹²² Tämän politiikan ohjaamana projektin huoltoyksikön rungoksi valikoitui suomalaisvalmisteinen Sisu-kuorma-auto.¹²³ Tämä oli osa suurempaa instrumentalistista suuntausta. Koposen mukaan juuri 1970-luvulla Suomen kehitysyhteistyössä tärkeäksi nousi omien yrityselämän etujen ajaminen ja Suomen talouselämän kansainvälistäminen. Kehitysmatkat nähtiin yhtenä kaupallisen yhteistyön kasvukohteista,¹²⁴ ja esittelemällä yhteistyömaille suomalaista teknologiaa toivottiin näistä maista jatkotilauksia lahjoitusten jälkeen.¹²⁵ EBTVS-projekti näytti istuvan hyvin tähän toimintamalliin materiaalitoimitustensa puolesta.

Huoltotoiminnan kehittämisen ja liikkuvan huoltoyksikön rakentamisen lisäksi suomalaisin voimin oli tarkoitus kouluttaa sambialaisia vastapareja. Huoltoyksikköä hoitamaan palkattiin kaksi suomalaista teknikkoa: ensimmäinen teknikko Esa Nykänen saapui

¹²⁰ Gunilla Kurtén: Muistio 18.8.1975. 7Xka:3.3. LLA. UM. KA.

¹²¹ Unto Vuojalan EBTVS- projekti, AV-materiaalin tuotantohanke. Väli­raportti. 17.5.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

¹²² Korhonen 1973, 70–71.

¹²³ Unto Vuojala: EBTVS- projekti, AV-materiaalin tuotantohanke. Väli­raportti. 17.5.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

¹²⁴ Koponen 2005, Tulkintakehikko: developmentalismi ja instrumentalismi, Teknistä apua ja revii­ritaistelu, Sanat ja teot.

¹²⁵ Kääriäinen 2014, 22–23.

Sambiaan marraskuussa 1975 ja toinen Pentti Paganus tammikuussa 1976. Ensimmäiseksi saavuttuaan Nykäsen tehtäviin kuuluivat laitteiden korjauspajan sekä liikkuvan huoltoyksikön tulevien matkojen suunnittelu, mutta myös EBS:n tiloissa olevien laitteiden kartoitus. Käytössään hänellä oli puutteellinen työkaluvalikoima sekä hyvin vähän varaosia. Kuitenkin näillä hän lähti korjaamaan tiloissa olleita laitteita ja sai positiivista palautetta tehokkaasta työskentelystään.¹²⁶

Itse liikkuva huoltoyksikkö kuorma-auto Sisu saapui Tansanian Dar es Salaamin satamaan merirahtina tammikuussa 1976¹²⁷ ja autoa lähtivät noutamaan Nykänen, Paganus sekä Vuojala. Merirahti osoittautui melkein yhtä haasteelliseksi kuin lentorahtaus, sillä auto oli vaurioitunut jonkin verran matkan aikana. Vuojalan laatimasta selostuksesta selvisi, että esimerkiksi auton molemmat tuulilasit sekä valonheittimien lasit olivat rikki. Myös auton saaminen pois satamasta osoittautui vaikeaksi, sillä kateissa olivat sekä auton laivauspaperit sekä sataman vahinkotarkastaja, jotka molemmat paikannettiin vasta seuraavana päivänä.¹²⁸ Dar es Salaamin sataman ongelmat olivat tuttuja myös Tansaniassa työskentelevillä suomalaisille. Suomalaiset osallistuivat sataman konttiterminaalien toimintaa kehittävään monikansalliseen kehitysyhteistyöprojektiin vuonna 1985.¹²⁹

Asiantuntijoiden turhautuneisuus heijastui myös tässä yhteydessä, mutta nyt syynä voitiin nähdä kulttuurierot. Esimerkiksi Olli Alhon tutkimuksessa afrikkalainen työkuulttuuri ja sen erot eurooppalaiseen esiintyvät asiantuntijoiden haastatteluissa. Erityisesti yhteistyömaiden byrokratian tehottomuus, mutta myös yleisesti työssä nähtävissä oleva tehokkuuden puute koettiin haasteellisenä.¹³⁰ Suomen ja Tansanian välisten työkuulttuurierojen voi nähdä vaikuttaneen asiantuntijoihin myös huoltoyksikön hakumatalla, jolloin tarvittavat paperit eivätkä työntekijät olleet heti tarvittaessa saatavilla. Myös Suomen meteorologian alalle suuntautunutta kehitysyhteistyötä tutkinut Minna Mayer toi

¹²⁶ Unto Vuojala: EBTVS- projekti, AV-materiaalin tuotantohanke: Väliraportti. 17.5.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

¹²⁷ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Ministry of Education Draft for Educational Broadcasting and Television Services Project 1975–78. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

¹²⁸ Unto Vuojala: Selostus Sisu-kuorma-auton alustalle rakennetun liikkuvan huoltokorjaamon hakumatkasta Dar es Salaamista tammikuussa 1976. 10.2.1976. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.

¹²⁹ Kurki 2012, 9, 56, 89.

¹³⁰ Alho 1980, 87–91.

kulttuurierot esille yhtenä haasteena. Hänen mukaansa tämä näkyi sekä vastaanottajien että lahjoittajien kohdalla.¹³¹

Myös hakumatkan seuraava päivä toi omat haasteensa. Hakijoiden ollessa selvittämässä auton papereita oli autoon ehditty murtautua ja varkaiden mukaan oli lähtenyt muun muassa autoradio sekä vaahtosammutin. Lopulta auto saatiin tarkastettua, pois satamasta ja päästiin matkaamaan Lusakaan. Tämä matka onnistui ilman suurempia ongelmia.¹³² Erilaiset varkaudet ja tavaroiden katoaminen oli hyvin yleinen ongelma kehitys-yhteistyön piirissä. Tavaroiden katosi sekä lento- ja merirahtauksen aikana että esimerkiksi tavaroiden lahjoituskohteista.¹³³ Kuten EBTVS:n, myös Tansanian *Fibreboards Africa Limited*-puuteollisuusprojektin kohdalla tämä oli yksi työtä viivästyttäneistä tekijöistä.¹³⁴

Erilaisten laitteiden ja varaosien saapumisen ongelmat olivat huono lähtökohta hyvin materiaalipohjaisen projektin etenemiselle. Ei näytä olleen suurta merkitystä kuljetettiinko tilattu materiaali lentäen vai meriteitse – materiaalin saatavuus kangerteli. Jotta tulevaisuudessa voitaisiin välttyä satamassa tapahtuvilta ongelmilta, Vuojala totesi, että olisi tärkeää saada tieto rahdin saapumisesta hyvissä ajoin, jotta se ”voitaisiin selvittää ulos satamasta mahdollisimman nopeasti ennen kuin suurempia vahinkoja siellä ennätetään tehdä”.¹³⁵

Liikkuvan huoltoyksikön toimintakuntoon laittamiseen ja toiminnan aloittamiseen meni aikaa vajaa puoli vuotta ja saatuaan työn valmiiksi Esa Nykänen ja Pentti Paganus lähtivät toteuttamaan suunniteltuja huoltomatkoja eripuolille Sambiaa. Huoltoyksikön käyttäntötoiminta lähti varsin hyvin liikkeelle ja yksikkö tekikin kesäkuun 1976 ja joulukuun 1977 välisenä aikana seitsemän huoltomatkaa. Näiden aikana teknikot korjasivat muun

¹³¹ Mayer 2017, 246.

¹³² Unto Vuojala: Selostus Sisu-kuorma-auton alustalle rakennetun liikkuvan huoltokorjaamon hakumatkasta Dar es Salaamista tammikuussa 1976. 10.2.1976. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.

¹³³ Ks. Kurki 2012, 56; Kolehmainen 1988, 126.

¹³⁴ Kurki 2012, 56.

¹³⁵ Unto Vuojala: Selostus Sisu-kuorma-auton alustalle rakennetun liikkuvan huoltokorjaamon hakumatkasta Dar es Salaamista tammikuussa 1976. 10.2.1976. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.

muassa useita satoja radioita ja useita kymmeniä muita laitteita, kuten televisioita, projektoreita ja puhelimia.¹³⁶

Vaikka huoltoyksikön toiminta vaikutti kirjoitusten perusteella olleen harvoja ensimmäisen vaiheen onnistumisia, ei senkään toiminta mennyt täysin suunnitelmien mukaan. Suurimmat huoltoyksikön haasteet ilmenevät Nykäsen ja Paganuksen laatimasta muistiosta. Heidän kuvaamistaan ongelmista merkittävin oli laitteisiin tarvittavien varaosien huono saatavuus, joka kulminoitui vuoden 1977 aikana. Tämän lisäksi polttoainekustannusten sekä sambialaisten työntekijöiden matkakorvausten rahoittaminen osoittautui vaikeaksi. Projektisopimuksen mukaan nämä maksut kuuluivat Sambian rahoittamiin menoihin, mutta korvauksia ei ole saatu.¹³⁷ Varojen puutteen vuoksi vuonna 1976 jouduttiin perumaan kokonaan yksi matka. Tilanne vain huononi vuonna 1977, jolloin varojen puutteen lisäksi varaosapula johti tilanteeseen, jossa liikkuvan huoltoyksikön oli mahdollista toteuttaa vain kaksi huoltomatkaa.¹³⁸

Osana projektia ollut sambialaisten vastaparien koulutustoiminta ei lähtenyt sekään liikkeelle odotetulla tavalla.¹³⁹ Ensimmäisen sambialaisen koulutettavan huoltoyksikkö sai maaliskuussa 1976.¹⁴⁰ Nykäsen ja Paganuksen pyynnöistä huolimatta sambialaisia vastapareja ei ollut saatavilla lisää vuodelle 1976. Sambian viranomaiset ilmoittivat heille, vain: ”ehkä ensi vuonna sitten”.¹⁴¹ Vuoden 1977 tammikuussa he ottivat asian uudelleen esille, mutta edelleen saivat kieltävän vastuksen pyyntöönsä. Tämän lisäksi Nykäselle ja Paganukselle ilmoitettiin heidän kanssaan työskennelleen vastaparin mahdollisesta pikasiirrosta muihin tehtäviin, sillä hän oli ollut vain ”lainassa” yksiköllä.¹⁴² Vastapari siirrettiinkin uusiin tehtäviin ja seuraavan koulutettavan yksikkö sai vasta marraskuussa

¹³⁶ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹³⁷ Esa Nykänen ja Pentti Paganus: Muistio. 30.1.77. 7Xka:5.2. LLA. UM. KA.

¹³⁸ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹³⁹ Esa Nykänen ja Pentti Paganus: Muistio. 30.1.77. 7Xka:5.2. LLA. UM. KA.

¹⁴⁰ Unto Vuojalan väliraportti 17.5.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

¹⁴¹ Esa Nykänen ja Pentti Paganus: Muistio. 30.1.77. 7Xka:5.2. LLA. UM. KA.

¹⁴² Ibid.

1977. Tilannetta ei helpottanut huoltotoiminnan suuri työmäärä, jonka myötä vähäinenkin opetustoiminta jäi usein toiseksi tai kolmanneksi prioriteetiksi.¹⁴³

Tämä loi heti projektin alkuun ristiriitaisen tilanteen projektin perimmäisten tavoitteiden kanssa. Sambian taloustilanne ei ollut parhain mahdollinen 1970-luvulla, mikä selittäisi myös projektin huonon taloustilanteen. Tilanteeseen olisi voitu varautua suunnitteluvaiheessa rajaamalla projektiapua vieläkin pienemmälle alueelle, kuten Tansaniassa oli tehty. Pienemmälle jakautunut apu olisi voinut mahdollistaa edes yhden kunnolla toimivan yksikön, verrattuna useaan huonosti toimivaan.

Kuvausyksikkö luodaan

Projektin kolmas kehitettävä osio oli kuvaustoiminta ja materiaalin tuottaminen. Tätä lähdettiin työstämään kehittämällä EBTVS:n valokuva- ja filmilaboratoriota sekä luomalla sille oma kuvausyksikkö, jonka tehtävänä oli suunnitella ja toteuttaa erilaisten opetusohjelmien kuvaaminen.¹⁴⁴

Opetusohjelmien tekeminen haluttiin aloittaa mahdollisimman nopeasti ja ensimmäisenä ryhdyttiin kuvaamaan englannin kielen opetussarjaa kesäkuussa 1975. Sarjaa tekemään palkattiin sisar Bernard Ford, jonka tehtäviin kuului muun muassa käsikirjoitus, ohjaus ja yleinen kuvausolosuhteiden järjestely. Sarjaa kuvaamaan saatiin tanskalainen Jeppe Hovman, joka työskenteli tanskalaisen avustusjärjestön listoilla. Hänen työkuvaansa kuului myös kouluttaa sambialainen George Nkhoma kuvausassistentiksi. Toinen kuvausyksikön sambialainen koulutettava Ackson Banda toimi laboratoriokoulutettavana sekä äänitysavustajana.¹⁴⁵

Näiden englannin kielen opetussarjan ohjelmien kuvaus saatiin aloitettua melko varhain muuhun toimintaan nähden ja vuoteen 1977 mennessä 18 englannintuntia oli saatu kuvattua ja editoitua. Laboratoriotilojen ollessa vielä työn alla ohjelmia ei voitu tehdä

¹⁴³ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹⁴⁴ Unto Vuojala: The final report of Phase I of the EBTVS project 1.11.1974 – 1.11.1977. 7Xke:2.3. LLA. UM. KA.

¹⁴⁵ Ibid.

valmiiksi Sambiassa, vaan ne tuli lähettää Suomeen, jotta näihin saataisiin tehtyä äänisiirrot, mutta myös kopiot ohjelmista.¹⁴⁶

Kuvausyksikkö työskenteli opetusohjelmien lisäksi diasarjojen parissa ja ensimmäisen vaiheen aikana työstettiin *Social Studies*-nimellä kulkenutta sarjaa. Aluksi diasarja eteni hyvää tahtia ja pääosa dioista kuvattiin ja arkistoiitiin vuoteen 1977 mennessä.¹⁴⁷ Toiminta ei kuitenkaan jatkunut näin aktiivisena ja diasarjat eivät olleet enää muissa vaiheissa juuri esillä. Vääränlaisella teknologialla saattoi olla osuutta asiaan. Ensimmäisessä tavaratoimituksessa tulleeeseen Temon diojen kopiointilaitteeseen ei missään vaiheessa saatu puuttuvaa osaa, vaikka tätä pyydettiin, eikä huonosti toimiva laite yleensä kannusta aktiiviseen käyttöön.

Kuvausyksikön kehitystoimiin kuului myös luoda Sambiaan oma valokuva-laboratorio, jota lähdettiin rakentamaan Lusakaan.¹⁴⁸ Tämän tarkoituksena oli varmistaa yksikön sekä muun Sambiassa tuotetun materiaalin kehittäminen.¹⁴⁹ Laboratorion kehitys ei päässyt edes kunnolla alkuun, sillä jo tilojen remontointi osoittautui haasteelliseksi. Tässä ongelmaksi nousi remontin aikana väärin asennetut vesiputket, jotka myöhästyivät muuta asennustoimintaa. Esimerkiksi Suomesta EIRI-yhtiöltä tilattuja laitteita ja kalusteita oli tarkoitus tulla asentamaan yhtiön oma työntekijä, mutta hän ei voinut tehdä asennustöitä loppuun putkisto-ongelmien vuoksi.¹⁵⁰ Ongelmien vuoksi laboratoriota ei saatu toimintaan vielä ensimmäisen vaiheen aikana.¹⁵¹

Ensimmäinen vaihe ei ollut kokonaisuudessaan onnistunut kuvausyksikönkään kohdalla. Vuojalan kirjoittaman ensimmäistä vaihetta käsittelevän raportin mukaan filmituotanto oli pahasti jäljessä aikataulusta. Toiminnan tehosta kertoi raportin pätkä, jossa todettiin: ”Filmisarjat jotka piti olla valmiina 1976 ei ollut edes tuotannossa tammikuussa 1978.”¹⁵²

¹⁴⁶ Unto Vuojala: The final report of Phase I of the EBTVS project 1.11.1974 – 1.11.1977. 7Xke:2.3. LLA. UM. KA.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Gunilla Kurtén ja Elina Visuri: Muistio. 31.1.1977. 7Xka:5.2. LLA. UM. KA.

¹⁴⁹ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹⁵⁰ Gunilla Kurtén ja Elina Visuri: Muistio. 31.1.1977. 7Xka:5.2. LLA. UM. KA.

¹⁵¹ Unto Vuojala: The final report of Phase I of the EBTVS project 1.11.1974 – 1.11.1977. 7Xke:2.3. LLA. UM. KA.

¹⁵² Ibid.

Tähän vaikutti keskeisesti raha, laitteisto ja henkilöstö.¹⁵³ Kuvausyksikölle budjetoidut varat eivät olleet riittävät toiminnan täysipainoiseen pyörittämiseen. Yksikkö ei voinut esimerkiksi ostaa lisää kuvausmateriaalia tai lähettää ohjelmia viimeisteltäviksi ulkomaille. Tämän lisäksi hitaat ja väärät materiaalityömitukset vaikuttivat oleellisesti myös kuvausyksikön toimintaa, sillä osa käytössä olevista laitteista ei toiminut kunnolla tai niistä puuttui tarpeellisia osia. Koko projektille tyypillisesti myös kuvausyksikön ongelmiksi ja hitaan etenemisen syiksi nostettiin henkilöstö, tarkemmin ottaen sambialaisten vastaparien puute, mutta myös sen vaihtuvuus.¹⁵⁴

Kuvausyksikön kohdalla henkilöstön muutokset toivat omia haasteita työhön, ja henkilöstön palkkausta vaikeutti Suomen vaatima suomalaisuusaste. Esimerkiksi projektin kuvaajana kaksi vuotta toimineen Jeppe Hovmanin työsopimus oli päättymässä vuonna 1977. Hän ilmoitti projektivastaaville olevansa kiinnostunut jatkamaan työssään, jos hänet palkattaisiin virallisesti Suomen projektiin.¹⁵⁵ Suomen suurlähetystöstä kuitenkin ilmoitettiin, että projektiin ei ole mahdollista palkata muita kuin Suomen kansalaisia.¹⁵⁶

Tähän suomalaista työvoimaa korostavaan politiikkaan nähden kuvausyksikön henkilökunta näytti aluksi melko monikulttuuriselta. Lähemmän lähdeaineiston tarkastelun myötä nousi esille, että Hovman ei ollut projektin palkkaama vaan hän vain työskenteli sen piirissä. Myöhemmin Hovmanin hakiessa töitä projektista hänen hakemuksensa hylättiin juuri suomalaisuusasteen perusteella. Korkean suomalaisuusaste ylläpitäminen näytti tässä kohtaa haittaavan etenemistä, koska projekti menetti osaavaa henkilökuntaa vain kansalaisuuden vuoksi. Myös Hovman itse nosti kirjeessään esille sekä kokemuksensa että jatkumon, jota hänen palkkaamisensa ylläpitäisi ja kuinka tämä olisi hyödyksi projektille.¹⁵⁷ Jättäessään palkkaamatta muita kuin suomalaisia projekti menetti hiljaista tietoa, joka lähti Hovmanin mukana.

¹⁵³ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹⁵⁴ Unto Vuojala: The final report of Phase I of the EBTVS project 1.11.1974 – 1.11.1977. 7Xke:2.3. LLA. UM. KA.

¹⁵⁵ Jeppe Hovmanin kirje Glen Lindholmille 28. 3.1977. 7Xke:1.2. LLA. UM. KA.

¹⁵⁶ Sähke. 26.4.1977. 7Xke:1.2. UM:n LLA. UM. KA.

¹⁵⁷ Jeppe Hovmanin kirje Glen Lindholmille 28. 3.1977. 7Xke:1.2. LLA. UM. KA.

Kuvausyksikkö ei ollut projektin ainoa yksikkö, jolla oli haasteista henkilöstön kanssa. Kaiken kaikkiaan ensimmäisen vaiheen aikana asiantuntijoiden työtaakka kasvoi merkittävästi, mikä osaltaan hidasti töiden etenemistä.¹⁵⁸ Henkilöstön vaihtuvuutta oli monessa yksikössä, muun muassa projektista vastaavan Vuojalan työsopimus päättyi, vuoden 1976 aikana ja hänen täytyi lähteä takaisin Suomeen. Hänen sopimuksensa uusittiin myöhemmin ja hän pääsi palaamaan Sambiaan marraskuussa 1977.¹⁵⁹ Projektin asiantuntijoiden työsopimukset tehtiin usein vain kahdeksi tai kolmeksi vuodeksi kerrallaan eivätkä he eivät voineet olla varmoja työnsä jatkosta, mikä teki tulevaisuuden suunnittelusta haastavaa. Henkilökunnan vaihtuvuus ei voinut olla hyvästä myöskään projektien näkökulmasta. Vastuussa olevien työntekijöiden tiuha vaihtuminen loi huonot mahdollisuudet jatkuvuudelle ja sitä kautta projektin tavoitteiden saavuttamiselle.

Kuvausyksikön kohtaamia haasteita käsiteltiin myös Esa Nykäsen työsuunnitelmassa, jossa hän toi esille myös yksikön suunnitelmallisuuden ja määrätietoisuuden puuttumisen sekä työnjaon epäselvyyden. Mahdollisesti näistä syistä yksikön ilmapiiri ei ollut parhain mahdollinen vaan kerrottiin, että ”usein tulikivenkatkaisissakin keskusteluissa on asioita selvitelty suomalaisten jäsenten kesken”.¹⁶⁰ Tilannetta lähdettiin purkamaan tarkentamalla henkilöstön työnkuvauksia ja vastuu yksiköstä siirrettiin pääosin kuvaajaksi palkatulle Petri Hämäläiselle, joka aloitti työskentelyn vuoden 1977 aikana.¹⁶¹ Pienen ryhmän tehdessä paljon töitä yhdessä, monenlaisten paineiden alla, kehittyi helposti otollinen pohja ristiriidoille.

Projekti lähti ensimmäisen vaiheen aikana kangerrellen liikkeelle, mutta yhtä kaikki eri yksiköiden työ pääsi alkuun. Tilanne ei kuitenkaan jäänyt vaiheen lopussa kannustavalle pohjalle, sillä muun muassa koko projektin henkilöstössä oli tapahtunut paljon muutoksia sekä rahoituksessa oli Sambian puolelta haasteita. Projekti olikin jo tässä vaiheessa monessa suhteessa jäänyt jälkeen aikataulustaan.

¹⁵⁸ Unto Vuojala: EBTVS- projekti, AV-materiaalin tuotantohanke: Väliraportti. 17.5.1976. 7Xka:4.1. LLA. UM. KA.

¹⁵⁹ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹⁶⁰ Esa Nykänen: Työsuunnitelma 1979-1980. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁶¹ Ibid.

2. Projektin nivelvaihe

2.1. Alavireisyys jatkuu

Henkilöstövaje kärjistyy

Projektin henkilöstötilanne alkoi huonontua jo vuosien 1976 ja 1977 aikana eikä toisen vaiheen alku tuonut juuri helpotusta tilanteeseen. Kaiken kaikkiaan vuoden 1978 alussa henkilöstötilanne oli huono erityisesti EBTVS:n hallinnon puolella. EBS:n johtaja oli pahan autokolarin vuoksi pitkällä sairauslomalla, kouluradion johtajan paikan rekrytointi oli kesken, koulutelevision johtaja oli koulutuksessa Isossa-Britanniassa ja *Audio-Visual Aids Servicesin* (AVAS) johdon työntekijä oli pitkällä vapaalla.¹⁶²

Muutoksia tapahtui henkilöstön lisäksi myös EBTVS:n tiloissa. Heti vuoden 1978 alusta osa EBS:n Lusakan yksiköistä muutti uuteen *Educational Service Centeriin* (ESC). Muutama yksikkö, kuten huoltoyksikkö ja kuvausyksikkö, pysyivät edelleen vanhoissa tiloissa. Huoltoyksiköllekin oltiin rakentamassa uusia tiloja syksyllä 1978, mutta heidän muuttonsa myöhästyi, sillä tilan katto vuoti puutteellisesti tehtyjen korjaustöiden vuoksi.¹⁶³ Tilaongelmat olivat EBTVS-projektin yhteydessä melko yleisiä. Erityisesti tilojen remontoinnissa oli parantamisen varaa. Osassa tapauksista tilanne oli johtunut huolimattomuudesta tai puutteellisista taidoista, kun taas osassa oli kyse rakennusmateriaalien puutteesta.

Huoltoyksikön osalta toisen vaiheen alku ei tuonut helpotusta edeltäneiden vuosien haasteisiin. Vaikka yksikön ei tarvinnut huolehtia uusiin tiloihin siirtymisestä, sen haasteena oli henkilöstö, sillä molempien teknikoiden työsopimukset päättyivät vuoden 1977 loppuun mennessä.¹⁶⁴ Jatkuvuutta työhön saatiin jatkamalla Esa Nykäsen sopimusta parilla vuodella,¹⁶⁵ mutta toinen teknikko Pentti Paganus sen sijaan jätti projektin. Hänen tilalleen palkattiin uusi teknikko Jan Söderlund, joka aloitti työnsä vasta

¹⁶² Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Annual report 1978. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1978. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

helmikuussa 1979.¹⁶⁶ Toisen vaiheen alkaessa Nykänen oli ainut suomalainen teknikko ja hänen vastuulleen jäivät kaikki yksikön työt, niin huolto- ja koulutus- kuin suunnittelutyö.

Sambian puolelta esitettiin toisen vaiheen alussa toive oman liikkuvan huoltoyksikön luomisesta Kitween. Nykyisen ajateltiin olevan liian vähän, sillä tämä yksikkö palveli kahta huoltopajaa, sekä Lusakan että Kitwen.¹⁶⁷ Tarkemmin uutta huoltoyksikköä perusteltiin tehokkuuden näkökulmasta, sillä Lusakasta käsin toimiva huoltoyksikkö ei kykenisi hoitamaan tehtäviään niin tehokkaasti kuin sille asetetut tavoitteet vaativat. Erityisesti uudella huoltoyksiköllä haluttiin vähentää pitkiä ja aikaa vieviä ajomatkoja.¹⁶⁸ Idea oli teorian tasolla hyvin perusteltu, mutta käytännössä se näyttäytyi ylioptimistisena. Tässä vaiheessa ensimmäisenkään huoltoyksikön toimintaa ei ollut saatu täysin sujuvaksi eikä ratkaisuja sen kohtaamiin ongelmiin ollut löydetty. Monet näistä ongelmista liittyvät nimenomaan yksikön toiminnan rahoitukseen. Miten kahden yksikön luominen parantaisi tilannetta, kun edes yhden yksikön toimintaa ei kyetty rahoittamaan kunnolla? Käytettävissä olevien lähteiden perusteella voi todeta vain, että tätä toista liikkuvaa huoltoyksikköä luotu.

Huoltoyksikön vuosien 1978 ja 1979 toimintaa suunnitellessaan Esa Nykänen toi esille, kuinka monia asioita yksikön toiminnan tuli ottaa huomioon huoltomatkoja suunniteltaessa. Hän huomioi muun muassa Afrikan poliittista tilannetta, sillä joitain huoltomatkoja jouduttiin perumaan turvallisuussyistä. Erityisesti tähän ajanjaksoon vaikutti Zimbabwen raja-alueen sissitoiminnasta johtuvan turvallisuusuhka.¹⁶⁹ Tämän lisäksi erityisen raju sadekausi oli haitannut yksikön toimintaa eikä kaikille alueille ollut tämän vuoksi päästy. Myös ensimmäisen vaiheen aikana nousseet ongelmat kuten varaosien ja sambialaisten vastaparien puute, oli edelleen osa yksikön arkea.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Kehitysyhteistyösihteerin Armi Heinosen kirje Mr. Opa L. D. Kapijimpangalle. 7.11.1978. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

¹⁶⁷ A permanent secretary A. J. Shongan kirje Glen Lindholmille. 26.10.1979. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁶⁸ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁶⁹ Esa Nykänen: Työsuunnitelma. 4.7.1978. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

¹⁷⁰ Ibid.

Kaikesta huolimatta huoltoyksikkö sai korjattua vuoden 1978 aikana yhteensä 381 laitetta.¹⁷¹ Se onnistui myös kehittämään ja lisäämään yhteistyötä toisen Sambiaan sijoituneen *Practical Subjects*-kehitysyhteistyöprojektin kanssa. Yksikkö teki projektin kanssa yhteistyössä matkoja opettajavalmistustilaisuuksiin, joissa järjestettiin kursseja AV-välineiden käytöstä ja huollosta sekä kursseja radio- ja televisiolähetysten vastaanottamisesta.¹⁷²

Yksikön tekemä koulujen laitehuolto ja yhteistyö sekä EBTVS:n sisällä ja muun koulutus toiminnan parissa sai myös laajempaa huomiota. Sen toiminta on mainittu myös teoksen *Making broadcasting useful: The African experience* (1986) -artikkelissa. Tässä yksikkö esitellään yhtenä onnistuneena huoltotoiminnan toteutuksen esimerkkinä sekä mainitaan sen olleen Suomen teknisen avun tulos.¹⁷³ Jossain määrin voidaan siis nähdä, että Suomen tekemä työ sai kaivattua positiivista näkyvyyttä, vaikka vain muutaman lauseen muodossa yhdessä tutkimuksessa. On myönnettävä, että huoltoyksikön toiminta oli idean tasolla toimiva ja suunnitelman tasolla toiminta näyttäytyi onnistuneelta. Tarkemmin katsottaessa käytäntö ei kuitenkaan vastannut suunnitelmaa.

Materiaalitilaukset jatkuvat

Ensimmäisten vuosien suurten materiaalitilausten jälkeen alkoi kuvaustoimintaa varten tilattavien laitteiden määrä vähentyä. Tilaukset pysyivät kuitenkin osana projektia, sillä kouluille tarvittiin edelleen lisää laitteita sekä huoltoyksikölle laitteiden varaosia. Näiden materiaalitilausten ollessa oleellinen osa projektia asiantuntijat tarkastelivat niiden sujuvuutta. Esille nousi erityisesti tilausten monimutkaisuus, sillä nämä joutuivat läpäistä monta eri seuraa sekä Sambiaan että Suomen puolella ennen kuin se voitiin hyväksyä.¹⁷⁴ Melko yksinkertaisena näyttäytyvä asia vaati monia työtunteja eri paikoissa ja kun tähän lisättiin vielä pitkä välimatka, ei ole yllättävää, että tilauksien saaminen Sambiaan oli yksi projektin ongelmista.

¹⁷¹ Mark S. Phiri ja Unto Vuojala: Annual report 1978. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁷² Esa Nykänen: Työsuunnitelma. 4.7.1978. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

¹⁷³ Chilangwa 1986, 122.

¹⁷⁴ Telex 352. 1979 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

Toisen vaiheen aikana siirryttiin yhä enemmän koulujen varusteluun tarvittavien radioiden ja televisioiden hankintaan. Vuoden 1979 aikana Suomesta tilattiin 2000 radiovastaanotinta sekä 120 televisiota. Näiden tilausten myötä projekti alkoi saavuttaa joitain tavoitteitaan, kuten Unto Vuojalan kommentti antoi ymmärtää: ”Koulujen radiotilanne on nyt tyydyttävä. Asetettu tavoite on saavutettu.”¹⁷⁵ Radiot pääsivät ensimmäisenä jaettavien laitteiden joukkoon ja työ aloitettiin Lusakan alueella 24.7.1979. Jaon yhteydessä järjestettiin koulutustilaisuuksia luovutettavien laitteiden käyttöön, sekä tekniseen että pedagogiseen.¹⁷⁶ Vaikka tavoite radioiden kohdalla saavutettiin vain ”tyydyttävästi” projektin vaikeuksien jälkeen tämän voi nähdä suurena voittona.

Televisiotilanne ei näyttänyt näin myönteiseltä. Lähetysten ja sähkön kattavuusalueen kasvaessa televisioita tarvittaisiin paljon enemmän, jotta sen suhteen saavutettaisiin asetetut tavoitteet. Ongelmaa pahensi se, että useiden koulujen vanhat televisiot alkoivat olla erittäin huonossa kunnossa. Käytännössä ei siis riittänyt, että uusia projektin varoin ostettuja televisioita jaettiin kouluille, jotka eivät aikaisemmin olleet omistaneet televisiota, vaan niitä tuli riittää myös niille kouluille, joiden laite oli korjauskelvoton.¹⁷⁷ Tämän myötä projektille tuli enemmän hankintoja kuin alun perin oli suunniteltu.

Kuvausyksikkö matkailee

Toisen vaiheen alkaessa kuvausyksikön henkilöstöpuoli oli saatu paremmin järjestykseen. Yksikössä työskenteli Unto Vuojalan ja Mark Phirin lisäksi Petri Hämäläinen ja muutama sambialainen koulutettava. Ensimmäisen vaiheen vastuualueiden jaon myötä yksikön toiminnasta ja filmien kuvauksesta vastasi Hämäläinen, kun taas Vuojalan työpanos koski enimmäkseen diojen kuvausta ja koko projektin hallinnollisia tehtäviä.¹⁷⁸

Kuvausyksikön osalta yksi näkyvimpiä muutoksia ensimmäiseen vaiheeseen verrattuna oli kuvausmatkojen lisääntyminen.¹⁷⁹ Ryhmä kuvasi eri filmisarjoihin tarkoitettuja osia sekä Sambiassa että sen rajanaapureissa, kuten Angolassa, Rhodesiassa¹⁸⁰ ja Malawissa.

¹⁷⁵ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁷⁶ Telex 352. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁷⁷ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁷⁸ Esa Nykänen: Työsuunnitelma. 4.7.1978. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

¹⁷⁹ M. S. Phiri ja Unto Vuojala: Annual report 1978. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁸⁰ Nykyisin Zimbabwe.

Esimerkiksi tammikuussa 1979 toteutettiin matka kuvaamaan *A day with a wildlife guard* -jaksoa. Matkan raportointi oli kattavampaa kuin monen muun kuvausmatkan, joiden tiedot selvisivät usein vain laajemmista aineistoista. Matkan oli tarkoitus tapahtua jo marraskuussa 1978, mutta Rhodesian rajalla tapahtuneiden hyökkäysten ja niiden aiheuttaman turvallisuusuhan takia matkaa jouduttiin siirtämään. Vasta vuoden 1979 tammikuun aikana viranomaiset ilmoittivat, että alueella olisi taas turvallista liikkua, juuri ennen tulevaa sadekautta.¹⁸¹ Myös Esa Nykänen oli tällä kuvausmatkalla mukana kouluttamassa sambialaisia.¹⁸²

Afrikan maiden epävakaata tilaa kuvasi projektin aika toteutettujen matkojen raporteissa tai selostuksissa mainitut raja-alueiden turvallisuusriskit. Vaikkaambia itsessään oli poliittisesti vakaata aluetta, 1970–1980-luvut olivat monen sen rajanaapurin kohdalla sotaisaa aikaa. Projektiin vaikutti esimerkiksi Namibian itsenäisyysota, joka näkyi myös Angolan puolelle sekä Rhodesiassa käynnissä ollut sisällissota.¹⁸³ Monet näistä konflikteista olivat jatkuneet jo useita vuosia, joten projektin työntekijät olivat tietoisia alueen mahdollisista vaaroista jo hakiessaan työtä. Lähdeaineiston laadun tai asian sivuuttamisen myötä materiaalista ei selviä työntekijöiden ajatuksia tai mahdollisia pelkoja turvallisuuteensa liittyen, joten heidän ajatuksiaan voi vain arvailla. Työntekijöiden turvallisuuden takaaminen oli haaste myös muissa maissa. Esimerkiksi Sanni Pietilän tutkima Suomen ja Nicaraguan välinen, vuonna 1979 aloitettu, kehitysyhteistyö sijoittui poliittisesti epävakaaseen ajankohtaan. Maan vallankumouksen jälkeiset sotaisuudet, mutta myös 1982 alkaneet sotatoimet Hondurasia vastaan tekivät alueesta riskialttiin työympäristön.¹⁸⁴

Matkan raportoinnissa tuotiin jälleen syitä kuvausyksikön toiminnan tehottomuudelle, nyt esille nousi osaavien tuottajien puute.¹⁸⁵ Tilanteeseen vaikutti aikaisemmin hyvin suositusta filmituotannosta siirtyminen yhä laajemmin videokasettituotantoon.¹⁸⁶ Tämän vuoksi myös projektin yhteydessä haluttiin kouluttaa tuottajia, jotka hallitsivat

¹⁸¹ Unto Vuojala: Report on Lochinvar courses 14/1 – 19/1/79. 2.10.1978. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁸² George Nkhoma: A report on Lochinvar training trip. 26.1.1979. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁸³ Nugent 2004, 271–280, 321–322.

¹⁸⁴ Pietilä 2013, 64–66.

¹⁸⁵ Unto Vuojala: Report on Lochinvar courses 14/1 – 19/1/79. 2.10.1978. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁸⁶ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

sekä video- että filmituotannon.¹⁸⁷ Suuntauksen myötä myös kuvauslaitteista lähdettiin keskustelemaan projektin piirissä tarkemmin, sillä videotointiaan siirtyminen vaatisi omat uudet laitteensa. Projektin rajallisten varojen takia tulevissa tilauksissa haluttiin välttää entistä paremmin vääränlaisten laitteiden ostot ja ennen uusia tilauksia pyrittiin selvittämään mahdollisimman tarkasti mitä tulevaisuudessa todella tarvittiin.¹⁸⁸ Videotoimintaa lähdettiin kehittämään ensin Kitween hankkimalla sinne koulutelevision käyttöön ensimmäiset tuotantoon soveltuvat laitteet.¹⁸⁹ Teknologian nopea kehitys ja toimintatapojen muutos lisäsivät omalta osaltaan paineita projektityöntekijöille. Heidän tuli pohtia kaiken muun lisäksi sitä, mitkä uudet laitteet olivat sellaisia, jotka olivat tulleet jäädäkseen, ainakin niin pitkäksi aikaa, että niihin oli järkevää investoida.

Vaikka projektin yhteistyö AV-toiminnan puolella ei näyttänyt Sambian ja sen lähellä sijainneiden maiden kanssa kehittyvän, suomalaisten välillä yhteistyötä toteutettiin. Angolaan suuntautunut kuvausmatka tehtiin yhteistyössä Suomen Ylen kanssa, sillä sen yksikkö oli menossa sinne kuvaamaan SWAPO:n¹⁹⁰ toimintaa. Yle jopa lupautui maksamaan liput kahdelle sambialaiselle seuraamaan kuvauksia, jolloin Sambiaan saataisiin lisää kokemusta filmien tekosta.¹⁹¹ Rahoituksen kannalta suomalaisten välinen yhteistyö oli kannatettavaa, sillä se edesauttoi projektin korkean suomalaisuusasteen ylläpitämistä. Tämän lisäksi sambialaisten kouluttaminen Ylen kustannuksella sopi erittäin hyvin Suomen kehityspoliittisiin linjauksiin, koska se toi myönteistä julkisuutta maalle.

Esa Nykäsen laatiman työsuunnitelman mukaan vuoden 1979 aikana kuvausyksikkö sai valmiiksi myös *English for grade IV* sekä *Social Studies Africa – Malawi* -ohjelmat. Kuitenkin seuraavaan vaiheeseen jäi useita keskeneräisiä ja suunnitteilla olleita filmejä.¹⁹² Yksi syy filmien keskeneräisyyteen oli kuvatun materiaalin viimeisteleminen ja kopioiminen. Sambiassa filmejä pystyttiin työstämään vain tiettyyn pisteeseen ja työkopiot tuli edelleen lähettää Suomeen miksattavaksi. Tässä projekti teki yhteistyötä Suomen

¹⁸⁷ Unto Vuojala: Report on Lochinvar courses 14/1 – 19/1/79. 2.10.1978. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁸⁸ Esa Nykänen: Työsuunnitelma 1979-1980. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁸⁹ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁹⁰ South West Africa People's Organization, liike, joka kannatti Namibian itsenäisyystavoitetta, myöhemmin järjestäytyi viralliseksi puolueeksi. Ks. Nugent 2004, 318–325.

¹⁹¹ Ylen sähke Unto Vuojalalle 16.8.1979. 7Xke:2.1. LLA. UM. KA.

¹⁹² Esa Nykänen: Työsuunnitelma 1979-1980. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

MTV:n kanssa. Lähtiessään lomalle Suomeen Petri Hämäläinen olikin suunnitellut käyttävänsä osan ajasta mukaansa ottamien 15 ohjelman työstämiseen. Myös tämä toiminta oli kangerrellut kuten Petri Hämäläisen kommentti MTV:n työntekijälle osoitti:

*”Taalla ollaan kupattu naiden filmien kanssa jo niin kauan että olisivat ihmiset iloisia ja ihmeissaan jos MTV ja P. Hamalainen saisivat jotain konkreettista aikaan.”*¹⁹³

Filmien keskeneräisyyteen saattoi vaikuttaa osaltaan kuvausyksikön vastuulle kuulunut laboratorioden kehitystyö, joka ei ollut edennyt suunnitelmien mukaan. Esimerkiksi projektin oman filmilaboratorion toiminta oli mahdollista aloittaa vasta vuoden 1979 loppussa. Kuitenkin samassa työsuunnitelmassa nostettiin esille, että näiden laitteiden käynnistäminen ei ole taloudellisesti kannattavaa, vaikka oman laboratorion luomisen yksi tarkoitus oli vähentää menoja. Täysin valmiiksi filmejä ei edelleenkään tässä laboratoriossa saatu, sillä olemassa olevien laitteiden avulla ei filmeihin voitu kopioida ääntä.¹⁹⁴ Valokuvalaboratorioiden toiminta ei ole juuri paremmalla tolalla sillä, vaikka EBTVS:llä oli käytössään kolme pimiötä, ne olivat käytännössä täysin käyttämättömiä projektin kuvaustoiminnan keskeydyttyä.¹⁹⁵

2.2. Projektia arvioidaan

Vuonna 1977 projektin osapuolet päättivät toteuttaa kattavan evaluaation koko projektista. Konkreettisesti evaluaatio suoritettiin vuoden 1978 alkupuolella ja sen tarkoituksena oli selvittää missä vaiheessa projekti oli, sekä luoda suunnitelmaa vuosille 1978–1981. Samaan aikaan arvioitiin myös Suomen toinen koulutustoimintaan keskittynyt *Practical subjects*-projekti.¹⁹⁶ Evaluaation ajoittuminen vuodelle 1978 ei ollut yllätys, sillä projektin tilanne ei vuoden 1977 loppuun mennessä ollut lähelläkään sitä, mitä sen olisi pitänyt olla. Etenkin kun sen oli alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoitus päättyä vuoteen 1978 mennessä.

¹⁹³ Petri Hämäläisen sähkö Rauno Tuomiselle. 22.5.1978. 7Xke:2.3. LLA. UM. KA.

¹⁹⁴ Esa Nykänen: Työsuunnitelma 1979-1980. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

Projektievaluaation vertailupohjana käytettiin Sambian koulutuspolitiikan tavoitteita, jotka olivat vahvasti kytköksissä maan vuonna 1977 julkaisemaan koulureformiin. Projektitavoitteiden ohella evaluaatiossa haluttiin selvittää, kuinka hyvin projektin tavoitteet ja toimet vastasivat tämän reformin tavoitteisiin.¹⁹⁷ Projektin kannalta tilanne on haastava, sillä suunnitelma oli tehty ennen koulureformin julkaisua eli sen kuvaamia painopisteitä ollut olemassa projektin valmistelutyötä tehtäessä. Tämän pohjalta ei ole yllättävää, että evaluaation arvion mukaan projekti ei ollut täysin yhteneväinen Sambian koulutusreformin luomien linjausten kanssa. Erityisesti huomioitiin, että projektista puuttui laajempi linjaus opetusmedian suhteen. Käytännössä tällä tarkoitettiin, että projektissa oli keskitytty enemmän materiaaliseen kehitykseen, eli laitteiden hankintaan, kuin tuotannon suunnitteluun.¹⁹⁸

Evaluaatioryhmä suositteli myös projektin raportoinnin lisäämistä, mikä tähän mennessä oli ollut vähäistä. Tavoitteeksi asetettiin kaksi raporttia jokaiselta vuodelta: puoli-vuosittainen ja vuosittainen raportti, joista tulisi selvittää muun muassa projektin tilanne sekä suosituksia jatkolle.¹⁹⁹ Vaikka projektin suunnittelupuoleen oli evaluaation jälkeen tarkoitus kiinnittää enemmän huomiota, lähdemateriaalin pohjalta ei ole havaittavissa mitään suuria muutoksia työskentelyssä tai sen suunnittelussa. Käytännössä projektia jatkettiin samaan tapaan kuin aikaisemmin.

Myös viimeisen koko projektin ja sen toiminnan kattavan loppuevaluaation toteutus nostettiin esille vuoden 1978 evaluaatiossa. Tässä vaiheessa toteutusajankohdaksi suunniteltiin vuotta 1981, jolloin projektin vielä senhetkisten suunnitelmien pohjalta oli tarkoitus päättyä.²⁰⁰ Kuten on tullut jo esille, tällaista raporttia ei ole löydettävissä EBTVS-projektiin liittyvissä arkistoissa.

Vuoden 1978 evaluaatoraportti oli käytännössä projektin ainoa raportti, jonka toteutukseen osallistui myös projektin ulkopuolisia toimijoita. Pääasiassa projektin omat työntekijät kirjoittivat kaikki muut laajemmat väli- tai vuosiraportit. Tarkemmin ottaen näiden raporttien kirjoittajana oli usein Unto Vuojala, joko yksin tai sambialaisen

¹⁹⁷ Report of the Zambian-Finnish Evaluation team on 1) teaching of Practical Subjects (CDC) project and 2) Educational Media (EBU/EBTVS) project. 1978. 7Xka:1.2. LLA. UM. KA.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Ibid.

vastaparinsa Mark Phirin kanssa. Tämä suppea edustus raporttien kirjoittajissa luo varsin yksipuolisen näkökulman projektiin. Ensinnäkin samat kirjoittajat keskittyvät herkemmin samoihin asioihin kuin mistä ensimmäistä kertaa asiasta kirjoittavat. Tämän lisäksi ulkopuolinen säilyttäisi varmemmin objektiivisuuden raporteissaan, koska ei ole itse osallistunut toimintaan. Toisaalta projektin oma työntekijä tiesi tarkemmin pienetkin saavutukset tai takaiskut, vaikka objektiivisuus saattoikin kärsiä.

Raportoinnin yksipuolisuuteen vaikutti selkeän ohjeistuksen puuttuminen. Suomen kehitysyhteistyötä ryhdyttiin systematisoida vasta 1970-luvun puolivälissä. Ensimmäisenä paranneltiin yhteistyömaiden välistä kommunikaatiota. Tähän tähdättiin järjestämällä pääyhteistyömaiden kanssa maaohjelmointia, jolloin toiminta perustui kolmivuotiseen suunnitelmaan. Yksittäisten projektien sisäisiin ongelmiin tämä uudistus ei tuonut parannusta. Vasta 1980-luvun puolella Suomen kehitysyhteistyöhön sisällytettiin monessa muussa maassa jo tunnetut hankesuunnittelun ja -arvioinnin kriteerit. Vuosikymmenen puoliväliin mennessä oli annettu ohjeistukset esimerkiksi projektien etenemisestä sekä sisäisen logiikan avaamisesta tavoitteiden ja keinojen kautta. Projektin hallittu päättäminen ja siirtäminen yhteistyömaan vastuulle nostettiin esille 1988.²⁰¹

Evaluaation ohella toisen vaiheen aikana ryhdyttiin pohtimaan systemaattisemmin projektin kohtaamia haasteita ja miksi niitä oli ollut tähän mennessä niin paljon. Ulkoministeriölle osoitetussa Lusakan suurlähetystön kirjeessä näkyi myös aiemmin mainittu kehitysyhteistyön suunnitelmattomuus:

*selkeän ja yksiselitteisen projektidokumentin (projektisopimuksen) puuttuminen, josta syystä hanke on ollut organisatorisesti vaikeasti käsiteltävä,*²⁰²

Myös muiden 1970-luvun alkupuolen projektin suunnitelmissa oli havaittavissa puutteita. Esimerkiksi Kaarle Kurki totesi tutkielmassaan, että tutkiemiensa kolmen Tansanian kehitysyhteistyöprojektin kohdalla vasta viimeisessä vuonna 1985 alkaneessa Dar es Salaamin satamaprojektissa oli havaittavissa nykyisenkaltaisia ohjesääntöjä.²⁰³

²⁰¹ Koponen 2005, Professionaalisen developmentalismin nousu.

²⁰² Lusakan suurlähetystön kirje Ulkoasiainministeriölle 9.7.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²⁰³ Kurki 2012, 13.

Sopimuksen puuttumisen ohella haasteeksi eriteltiin:

EBTVS:n erittäin vaikea henkilöstötilanne, josta johtuen paikallista esimiestä ei ole aina voinut edes konsultoida ja projektin johtaja on joutunut toimimaan enemmän sambialaisvirkamiehenä kuin koordinaattorina/neuvonantajana,²⁰⁴

Henkilöstötilanne lähti kuitenkin jonkin verran paranemaan toisen vaiheen aikana erityisesti vastaparien kohdalla. Tämä oli Sambian hallinnon myöntämien uusien vakanssien ansoita.²⁰⁵ Silti tilanne ei ollut vielä ihanteellinen.²⁰⁶ Vaikka koulutettavia sambialaisia oli nyt saatavilla ja koulutustoiminta saatiin vihdoin paremmin liikkeelle, koulutettavien arvioitiin olevan usein epäpäteviä työhön alhaisen koulutustaustasa vuoksi.²⁰⁷ Työyhteisöjen afrikkalaisten työntekijöiden pätevyys nousi esille myös Olli Alhon tutkimuksessa. Kuten tutkimassani lähdeaineistossa, myös hänen haastattelemiensa asiantuntijoiden mukaan epäpätevyyttä aiheutti koulutuksen puute. Niukka enemmistö kuitenkin piti työntekijöitä täysin pätevinä.²⁰⁸

Afrikkalaisten työntekijöiden pätevyiden kyseenalaistaminen ja heistä käytetty kieli voi olla myös joidenkin asiantuntijoiden kehittämän holhoavan asenteen tuotosta. Tämän asetelman kehitykseen vaikutti muun muassa yhteistyömaan yhteiskuntaan integroitumisen vaikeus.²⁰⁹ Lähdeaineiston pohjalta EBTVS:n työntekijöiden kohdalla tällainen kehitys ei näytä olleen ainakaan kovin voimakasta. Sambialaisista työntekijöistä puhuttiin yleensä neutraalisti ja epäasialliset ilmaukset olivat poikkeuksellisia. Tämä saattoi myös johtua siitä, että esimerkiksi raportteja kirjoitettiin yhdessä sambialaisten kanssa tai heillä oli mahdollisuus lukea niitä. Näin ollen neutraali kieli takasi maiden henkilöstön sovinnollisen yhteistyön jatkossakin.

Toinen vaihe voidaan nähdä pääasiassa ensimmäisen ja kolmannen välisenä nivelvaiheena. Merkittävin tapahtuma oli projektievaluuatiin toteuttaminen ja sen myötä projektin tulevaisuudensuunnitelmien selkiytyminen. Vaiheen aikana ei saavutettu suuria

²⁰⁴ Suurlähetystön kirje Ulkoministeriölle 9.7.1979. 7Xke:2.2. UM:n LLA. UM. KA.

²⁰⁵ M. S. Phiri ja Unto Vuojala: Annual report 1978. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²⁰⁶ Telex 352. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²⁰⁷ Unto Vuojala: Muistio. 14.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²⁰⁸ Alho 1980, 83–87.

²⁰⁹ Koponen 2005, Uusi kehityspoliittinen oppi.

edistysaskeleita ja käytännössä yksiköiden aikaisemmin kohtaamat ongelmat jatkuivat, eikä niihin löydetty ratkaisua. Pienen edistysaskeleen tähän toi kuvausyksikön lisääntyneet kuvausmatkat, mutta näitäkin varjostivat naapurimaiden epävakaat poliittiset olosuhteet.

3. Pitkittyvä kolmas vaihe

3.1. Yksiköiden aika käy vähiin

Uusi teknologia saavuttaa Sambian

Kolmannen vaiheen alussa, erityisesti huoltotoiminnan ja materiaalihankintojen yhteydessä, vilkastui entisestään keskustelu projektin käytössä olevista laitteista ja niiden tulevaisuuden käyttöarvosta. Yhdysvalloista 1950-luvulta lähtenyt laajempi väriteknologian kaupallinen hyödyntäminen televisioiden ohjelmatuotannossa alkoi saavuttaa Afrikkaa 1970-luvun lopulla.²¹⁰ Valokuvatuotannossa värikuvia oli tehty koko projektin ajan ja niiden tuotannossa oli käytettävissä laitteistoa. Opetusohjelmien, niin filmien kuin videoiden tuotannossa, tilanne oli toinen. Projektin kautta saadut laitteet olivat pääasiassa tarkoitettu mustavalkotuotantoon.²¹¹ Tämän kehityksen myötä myös projektin sisällä toden teolla pohdittiin muun muassa väritelevisioiden hankkimista kouluille sekä värikuvaa tukevia laitteita kuvausyksikköön.²¹² Perusteluina esitettiin muun muassa värikuvan parempi soveltuvuus opetuskäyttöön sen todenmukaisuuden vuoksi.²¹³

Teknologiakehityksen kannalta projekti osui hankalaan murrosvaiheeseen. Mustavalkolaitteet olivat vielä halvempia kuin vastaavat väriteknologiaa tukevat laitteet, mutta mustavalkolaitteiden varaosia alkoi olla koko ajan vaikeampaa saada ja ne puolestaan kallistuivat. Pidemmällä tähtäimellä halvempia laitteita oli aina vain hankalampi ja kalliimpi huoltaa.²¹⁴ Uudistuva teknologia aiheuttivat päänvaivaa uusien laitteiden hankinnan ja rahoituksen lisäksi myös huoltoyksikön puolella. Vihdoin koulutukseen saadut sambialaiset vastaparit oli koulutettu huoltamaan vain perinteisiä mustavalkolaitteita, eikä heillä ollut kokemusta eikä osaamista huoltaa uutta värikuvaa tukevaa teknologiaa.²¹⁵ Tämän pohjalta huoltoyksikössä korostettiin, että heidän olisi tärkeä saada

²¹⁰ Abramson 1998, 21; Brown 1998, 150-151; Berwanger 1998, 190.

²¹¹ Telex 352. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Jukka Siitari: Work plan of Lusaka workshop for 1982. 11.11.1981. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

²¹⁵ Mark S. Phirin kirje Mrs. G. M. Mulapesille 14.4.1980. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

käyttöön näitä laitteita, jotta he voisivat kouluttaa vastapareja myös niiden huollossa.²¹⁶ Onkin mielenkiintoista pohtia, olisiko tilannetta voitu ennakoida. Suomessa ensimmäiset värilliset televisio-ohjelmat lähetettiin vuonna 1969,²¹⁷ minkä vuoksi voidaan olettaa asiantuntijoiden ja muiden päättäjien tienneen mihin suuntaan teknologia oli kehittymässä. Tämän myötä olisi ollut mahdollista ennakoida kehitystä ja minimoida investoinnit nopeasti vanhentuviin laitteisiin.

Toisen vaiheen lopussa päättyi projektissa pitkään työskennelleen suomalaisen tekniikon Esa Nykäsen työsopimus. Mark Phiri esitti uuden tekniikon palkkaamista perustellen sen tarpeellisuutta väriteknologiaan siirtymisellä ja sen myötä lisääntyvällä koulutustoiminnalla. Hänen mukaansa yhden tekniikon aika ei riittäisi kaikkeen nyt, kun koulutukseen oli tulossa uutta opittavaa.²¹⁸ Toista teknikkaa lähdettiin rekrytoimaan ja työssä aloitti vuoden 1980 heinäkuussa Jukka Siitari.²¹⁹ Siitarin aloitusajankohta ei ollut ihanteellinen, sillä hän pääsi aloittamaan työnsä projektin jo lähestyessä loppuaan. Aikaisemmat työntekijät olivat voineet päättää ja vaikuttaa käytettävään laitteistoon ja projektin suuntaan. Siitarilla ei ollut tätä mahdollisuutta samassa laajuudessa.

Aloitusaika ei kuitenkaan näy Siitarin työssä, vaan hän lähti kehittämään toimintaa projektin sallimissa rajoissa. Esimerkiksi koulutustoiminnan puolella Siitari ryhtyi kirjoittamaan opetusta täydentävää käsikirjaa huoltotoiminnasta. Vastaavaa teosta ei ollut saatavilla ja Siitari uskoi sen olevan hyödyllinen ja lisäävän koulutettavien tietoutta.²²⁰ Opetuskirjallisuus ei noussut kuin kerran aikaisemmin esille. Tällöin teknikot pohtivat, millaisia kirjoja oli Sambiaan tarpeen tilata. Kukaan asiantuntijoista ei ollut aikaisemmin ehdottanut, että ohjekirjan voisi kirjoittaa itse.²²¹ Vaikka lyhyet työsopimukset olivat työn jatkuvuuden kannalta haasteellisia, Siitarin kohdalla uuden työntekijän palkkaus loi projektiin lisää eloa.

²¹⁶ Telex 352. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²¹⁷ Kortti 2007, 131.

²¹⁸ Mark S. Phirin kirje Mrs. G. M. Mulapesille 14.4.1980. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

²¹⁹ Mark S. Phirin kirje Mrs. G. M. Mulapesille 14.4.1980. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.; Kehitysyhteistyöavustaja Heidi Pihlajatie kirje Suurlähetystölle 3.3.1980. 7Xke:1.1. LLA. UM. KA.

²²⁰ Jukka Siitari ja Mark S. Phiri: Technical assistance personnel performance review report 1.7.1980–15.6.1981. 17.6.1981. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²²¹ Erikoisavustaja Kari Karangon kirje Ulkoasianministeriölle 18.12.1975. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.; Esa Nykänen: Kirjallisuusluettelo. 24.11.1975. 7Xka:3.1. LLA. UM. KA.

Huoltomatka Läntiseen maakuntaan

Liikkuvan huoltoyksikön kohdalla kolmas vaihe ei alkanut erityisen tehokkaasti. Heti vuoden 1980 marraskuussa huoltoautona toimiva Sisu-kuorma-auto jouduttiin viemään moottorivian vuoksi huoltoon, jossa auto viipyi kaikkiaan kahdeksan kuukautta.²²² Tämän vuoksi monia huoltomatkoja jouduttiin siirtämään pitkälle eteenpäin.²²³ Auton pitkä huoltoaika näyttäytyy hieman ironisena, sillä yksikkö perustettiin laitteiden huoltoaikojen lyhentämiseksi. Joissain kirjeissä pohdittiin jopa uuden liikkuvan huoltoyksikön ostamista vanhan hajonneen tilalle.²²⁴ Lopulta kuitenkin moottori saatiin korjattua ja sama Sisu oli käytössä yksiköllä projektin loppuun asti. Uuden auton hankinta olisi tullut hyvin kalliiksi ja saman auton korjaaminen voidaan nähdä tässä kohtaa projektin säästötoimenpiteenä. Koska projektin jatko oli epävarmaa, on mahdollista, että uusia investointeja ei haluttu enää tehdä.

Aikaisemmin huoltomatkoista oli saatavilla vain yleisiä koonteja haasteista ja saavutuksista, mutta Jukka Siitarin vuoden 1981 aikana toteuttaman matkan raportti oli hyvin yksityiskohtainen. Tämä kohdistui Läntiseen provinssiin 31.8.1981–28.9.1981,²²⁵ ja siinä nousi konkreettisesti esille mihin kaikkeen heidän oli varauduttava näiden matkojen aikana.

Yksikkö lähti matkaan toivoen, että voisi käydä kaikissa suunnitelluissa paikoissa. Nami-bian tilanteen vuoksi osa näistä kaupungeista, esimerkiksi Sesheke ja Mulobez, olivat jo valmiiksi työntekijöiden turvallisuuden takaamisen kannalta epävarmoja kohteita.²²⁶ Aluksi matka sujui hyvin ja laitteita saatiin korjattua Mumbassa ja Kaomassa. Ensimmäiset ongelmat tulivat, kun yksikkö yritti matkata Lukuluun. Tie sinne oli erittäin huonossa kunnossa ja matkalla auton polttoaineputki meni rikki. Valitettavasti tämä huomattiin vasta, kun suuri määrä polttoainetta oli jo ehtinyt valua tankista. Tilanteen seurauksena yksikkö joutui kääntymään takaisin Kasomaan, sillä polttoaine ei olisi riittänyt Lukuluun

²²² Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoministeriölle 10.11.1981. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

²²³ Jukka Siitari ja Mark S. Phiri: Technical assistance personnel performance review report 1.7.1980–15.6.1981. 17.6.1981. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²²⁴ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoministeriölle 31.12.1980. 7Xke:3.1. LLA. UM. KA.

²²⁵ Jukka Siitari: Report on maintenance trip to western province from -81 to -81. 20.9.1981. 7Xke:4.1 LLA. UM. KA.

²²⁶ Ibid.

asti. Kasomassa auton korjaustöitä haittasivat puutteelliset huoltomahdollisuudet, sillä kaupungissa ei ollut saatavilla hitsauskaasua ja näin ollen polttoaineputki jäi korjaamatta. Tämän vuoksi yksikkö yritti päästä Monguun. Nyt ongelmaksi nousi vuorostaan polttoaine, sillä Kaoman huoltoasemalla ei ollut yhtään dieseliä.²²⁷ Yksikkö lähti selvittämään mahdollisuuksiaan opetusministeriön aluetoimistoon²²⁸. Täältä kehoitettiin ottamaan yhteyttä lähellä sijaitsevan yläkoulun rehtoriin, sillä hänen koulullaan oli dieselillä toimiva generaattori. Täältä yksikkö sai riittävästi polttoainetta päästäkseen Monguun korjaamaan polttoaineputkea sekä alueen koulujen laitteita.²²⁹

Teiden heikko kunto oli yleisesti tiedetty ongelma, mutta erittäin haasteelliseksi kunnan arvioinnin teki myös luonnon vaikutukset, kuten rankkasateet. Näiden vuoksi teiden todellisesta kunnosta ei ollut koskaan täyttä varmuutta. Myös Kaarle Kurki mainitsi tutkielmassaan Tansanian tieverkoston heikkouden. *Fibreboards Africa Limited* -puutuoteteollisuusprojektin kohdalla tämä ilmeni kuljetusongelmina, sillä hakkuupuiden kuljetukseen tarvittavia teitä ei ollut tai ne olivat käyttökelvottomia. Vaikka teitä korjattiin projektin alussa erityisen rankan sadekauden jälkeen, esimerkiksi vuonna 1978, niiden kunto muodostui uudelleen ongelmaksi.²³⁰

Mongusta yksikön matka jatkui Senangaan, jonka jälkeen tarkoitus oli suunnata Kalaboon, Seshekeen ja Mulobeziin. Ennen kuin yksikkö oli päässyt lähtemään Senangasta heille ilmoitettiin, että Etelä-Afrikan joukot olivat hyökänneet Angolaan ja seuraaville etapeille menevä lautta oli nyt vain armeijan käytössä ja eteneminen tänne mahdotonta. Kalabon kohdalla ongelma ratkesi osittain sillä, että koulujen edustajat toivat huollettavat laitteet yksikön korjattavaksi Sambesin yli moottoriveneellä. Korjattuaan nämä laitteet yksikkö palasi takaisin Lusakaan.²³¹ Ongelmanratkaisukyky oli sekä suomalaisien että sambialaisten osalta oleellista, mutta myös molempien yhteistyöhalukkuus oli keskeinen tekijä matkan onnistumisen kannalta. Luovat ratkaisut ja yhteistyö eivät varmasti olleet uusi asia näillä syrjäisemmillä seuduilla. Vaikka yksikkö osasi varmasti varautua

²²⁷ Jukka Siitari: Report on maintenance trip to western province from -81 to -81. 20.9.1981. 7Xke:4.1 LLA. UM. KA.

²²⁸ District Educational Office (DEO).

²²⁹ Jukka Siitari: Report on maintenance trip to western province from -81 to -81. 20.9.1981. 7Xke:4.1 LLA. UM. KA.

²³⁰ Kurki 2012, 40, 50, 56.

²³¹ Jukka Siitari: Report on maintenance trip to western province from -81 to -81. 20.9.1981. 7Xke:4.1 LLA. UM. KA.

haasteisiin, koskaan ei voinut olla varma, mitä matkan varrella tapahtuisi. Olosuhteista huolimatta matka voidaan nähdä osittain onnistuneena, sillä monia laitteita saatiin korjattua.

Näiden matkan aikana esiintyneiden haasteiden lisäksi raportissa todettiin, että tiedotus huoltomatka ei ollut saavuttanut alueiden kaikkia kouluja. Erityisesti yläkoulut olivat jääneet ”pimentoon” ja näin ollen useasta koulusta korjattavia laitteita ei ollut tuotu aluetoimistoon. Raportissa pohdittiin paremmaksi vaihtoehdoksi ilmoittaa huoltomatkoihin jokaisen alueen ala- ja yläkoulujen tarkastajien toimistoihin erikseen.²³² Sambian sisäinen tiedonkulku todettiin puutteelliseksi jo ensimmäisen vaiheen aikana eikä se aineiston perusteella vaikuta parantuneen projektin aikana.

Huoltomatkojen ohella erityisesti kolmannen vaiheen aikana liikkuvan huoltoyksikön toimintaan kuului myös koulujen varustaminen uusilla projektin varoilla ostetuilla laitteilla.²³³ Työ oli aloitettu jo toisen vaiheen aikana ja saatiin päätökseen vuoden 1981 loppuun mennessä, jolloin kaikki siihen mennessä saapuneet radiot ja televisiot oli saatu jaettua Sambian kouluihin.²³⁴ Tämän ohella yksikköä työllisti vuoden 1980 aikana monilla kouluilla ilmenneet ongelmat ohjelmien näkyvyydessä, sillä heillä ei ollut käytössä kunnollisia antennejä. Huoltoyksikön tehtäväksi tulikin suunnitella pikimmiten sellaiset, jotka sopivat erityisesti koulukäyttöön. Suunniteltuaan toimivan version ongelmaksi nousi siihen tarvittavan materiaalin saatavuus, sillä Sambiasta materiaalia ei ollut ostettavissa käypään hintaan. Lopulta materiaalitkin saatiin hankittua Zimbabwesta,²³⁵ ja antennejä päästiin asentamaan huoltomatkojen yhteydessä vuoden 1982 aikana. Vaikka kaikki tarvittavat materiaalit olivat saapuneet ajoissa, työn uskottiin jatkuvan vuoden 1983 puolelle.²³⁶

²³² Jukka Siitari: Report on maintenance trip to western province from -81 to -81. 20.9.1981. 7Xke:4.1 LLA. UM. KA.

²³³ Jukka Siitari: Work plan of Lusaka workshop for 1982. 11.11.1981. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Mark S. Phiri ja Petri Hämäläinen: Proposals of running the project and estimated costs for 1981. 30.12.1980. 7Xke:3.1. LLA. UM. KA.

²³⁶ Jukka Siitari: Work plan of Lusaka workshop for 1982. 11.11.1981. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

Kitwen tiloja kehitetään

Kolmannen vaiheen aikana projektin kuvausyksikön toiminta Kitwessä nousi suurempaan rooliin ja sinne palkattiin jopa oma teknikko Jan Söderlund. Hänen tehtävänsä oli varmistaa opetusohjelmatoiminnan jatkuminen myös siellä. Kitwessä koulutelevisiota oli tähän mennessä tehty yhteistyössä *Zambia Broadcasting Services (ZBS)* kanssa, muun muassa käyttämällä heidän omistuksessaan olevaa studiota ja sen laitteita.²³⁷ Tilanne kuitenkin muuttui, kun ZBS alkoi remontoida tätä EBTVS:n käytössä ollutta tilaa.²³⁸

Kitween päätettiin rakentaa ETVS:lle oma televisiostudio ZBS:n luovuttamaan tilaan. Uuden studion oli tarkoitus valmistua huhtikuun 1981 loppuun mennessä, mutta työtä hidasti Sambian rakennusmateriaalipula.²³⁹ Uuden studion rakennuksen ohessa myös uutta väriteknologiaa tukevien laitteiden hankinta nähtiin ajankohtaisena. Aikaisemmin käytössä olleet mustavalkolaitteet eivät olisi enää pitkäksi aikaa riittäneet, jos yhteistyötä ZBS:n kanssa haluttiin jatkaa, sillä yhtiö oli uudistamassa omaa teknologiaansa. Tämän myötä vain värilaitteilla tuotettu materiaali olisi jatkossa yhteensopivaa ZBS:n laitteiden kanssa. Tämä taas oli tärkeää, sillä yhtiö oli alan suurin toimija Sambiasa.²⁴⁰ Studio ei ollut ensimmäinen projektin toteuttama rakennushanke, joka viivästyi materiaalipulan vuoksi. Olosuhteet loivat myös oivan mahdollisuuden keskittää koko EBTVS:n toiminta Lusakaan, kun joka tapauksessa tuli rakentaa uusi studio. Tämän myötä työntekijöiden ei tarvitsisi liikkua näiden kahden kaupungin välillä ja esimerkiksi projektin koulutustoiminta olisi helpompi järjestää. Toiminnan jatkoa Kitwessä puolsi kuitenkin televisiotoiminnan keskittyminen kaupunkiin. Keskittämällä koulutelevision toiminta tänne yhteistyötä ZBS:in kanssa voitiin jatkaa myös tulevaisuudessa.

Kuvaustoiminnan puolella muutos filmituotannosta videokasettituotantoon alkoi vuoden 1981 jälkipuolella. Ensimmäisiä uudella teknologialla kuvattuja ohjelmia oli *Social*

²³⁷ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirta: Projektin tilasta Siitarilta 13.4.81. 14.4.81. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²³⁸ M. Wakung'uma: Educational television service annual report 1982. KITWE. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²³⁹ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirta: Projektin tilasta Siitarilta 13.4.81. 14.4.81. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²⁴⁰ M. M. Wakung'uma: Educational television service annual report 1982. KITWE. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

Studies Zambia -videosarja.²⁴¹ Myös kuvausmatkat Sambian naapurivaltioihin jatkuivat kolmannen vaiheen aikana ja kuvausyksikkö matkasi muun muassa Zimbabwen itsenäisyysjuhlaan huhtikuussa 1980 ja Botswanaan marraskuussa 1981. Näiden lisäksi Petri Hämäläinen ja Jan Söderlund kävivät tutustumassa Swazimaan televisiotoimintaan huhtikuussa 1980. He vierailivat *Swaziland Broadcasting Services* (SBS) sekä *Swaziland television broadcasting company* (STBC) tiloissa.²⁴² Matkan tarkoituksena oli yleisen tutustumisen lisäksi perehtyä tarkemmin maan televisiotoimintaan, joka hoidettiin pääasiassa eurooppalaisin voimin.²⁴³

Matkustamaan pääsi myös sambialainen vastapari George Nkhoma. Monissa teksteissä Nkhoma tuotiin esille yhtenä pätevimmistä sambialaisista vastapareista ja hänet päätettiin lähettää projektin kustantamana syksyksi 1982 Suomeen saamaan lisäkoulutusta. Koulutus toteutettiin Suomessa Ylen johdolla, ja Nkhoma pääsi osallistumaan *Finland in focus* -sarjan kuvaukseen sekä editointiin.²⁴⁴ Nkhoman matka oli ainut projektin kustantama koulutusmatka Suomeen, mikä oli erikoista suomalaisen projektiyhteistyön piirissä. Usein vastaparien kouluttaminen ulkomailla oli hyvin yleistä.²⁴⁵ Matkan sijoituksessa projektin viimeisen virallisen toteutusvuoden ajalle voidaan sen nähdä olleen viimeinen yritys varmistaa toiminnan jatkuminen myös suomalaisten asiantuntijoiden lähettyä Sambiasta.

Nkhoman matkan aina kuvattu Ylen sarja nosti jälleen esille Suomen omat poliittiset edut. Sarja oli tehty englanniksi, joten se päätettiin luovuttaa sambialaisten käyttöön. Kirjeessä nämä tavoitellut edut tulivatkin vahvasti esille:

*Sitä paitsi ne kertovat varsin mukavalla tavalla jonkinlaisen käsityksen maasta, joka AV-projektia on ollut rahoittamassa!*²⁴⁶

²⁴¹ Petri Hämäläinen: Ohjelmatuotantoa koskeva toiminta ja varainkäyttösuunnitelma. 1.11.81. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

²⁴² Jan Söderlund: Rapport från studiebesök hos Swaziland Broadcasting Services (SBS) och Swaziland Television Broadcasting Company (STBC) den 8–9 April 1980. 16.4.1980. 7Xke:3.2. LLA. UM. KA.

²⁴³ Petri Hämäläisen kirje Glen Linholmille 28.3.1980. 7Xke:3.2. LLA. UM. KA.

²⁴⁴ TV-ohjelmityön opettaja Leena Vihtosen kirje Leo Olasvirralle 12.5.1983. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²⁴⁵ Korhonen 1973, 66–67.

²⁴⁶ TV-ohjelmityön opettaja Leena Vihtosen kirje Leo Olasvirralle 12.5.1983. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

3.2. Projektin jatkuvuus puntarissa

Loppu häämöttää

Yksi kolmannen vaiheen näkyvimmistä aiheista oli projektin loppuminen muutaman vuoden kuluessa. Aihetta oli käsitelty jo aikaisemmin, sillä projektin loppuminen sekä sen saavutusten jatkuminen olivat nousseet esille muutamaan otteeseen aiempien vaiheiden aikana. Projektipyynnön kohdistuessa aluksi vain vuosille 1974–1978 on ymmärrettävää, että aiheeseen kiinnitettiin huomiota jo hyvin varhaisissa vaiheissa. Ensimmäisenä asiaa kommentoi EBU-tukiryhmän jäsen Osmo Visuri vuonna 1975, jolloin hän toi muistiossaan esille Afrikassa viestinnän välineisiin keskittyneiden projektien lopetukseen liittyvää pelkoa:

Projektit tulevat ja menevät, mutta mitä jää jäljelle: useimmiten välineitä ja laitteita, joita ei ole käytetty tai käytetään vain hetken.²⁴⁷

Eikä hän täysin aiheetta asiasta huomauttanut. Monille erityisesti Afrikassa toteutetuille teknologiseen vientiin painottuneille projekteille oli tyypillistä nopea kuihtuminen asiantuntijoiden lähdettyä alueelta. Tansanian Mtwara-Lindi alueen vesihuoltoprojekti oli yksi esimerkki tästä. Projektityönä rakennettujen vedenjakelu pisteiden toimita oli epävakaa jo työvaiheessa, mutta suomalaisten lähdettyä kukaan ei enää osannut huoltaa näitä. Tämän myötä monen pisteen toiminta hiipui, eikä projekti saavuttanut tavoitettua kestävän vesihuollon järjestämisestä alueelle.²⁴⁸

Suomella oli myös parempia kokemuksia 1970-luvun kehitysyhteistyöprojektien onnistumisen osalta, esimerkiksi Tansaniassa vuosien 1971–1978 aikana toteutettu Serengetin kartoitusprojekti. Tähän ei kuitenkaan sisältynyt merkittävää teknologiavientiä, millä saattoi olla osuutta parempiin tuloksiin. Kurjen tutkielmassa todetaankin, että projektin tekemiä karttoja oli edelleen käytössä.²⁴⁹

²⁴⁷ Osmo Visuri: Muistio. 9.6.1975. 7Xka:2.1. LLA. UM. KA.

²⁴⁸ Koponen et al. 2012, 65–66.

²⁴⁹ Kurki 2012, 18–19.

Ennen työsopimuksensa päättymistä kirjoittamassaan muistiossa Unto Vuojala nosti esille omia ajatuksiaan kahden ensimmäisen vaiheen etenemisestä sekä projektin päättämistä:

*Sambian kouluradiohankkeen toteuttaminen on ollut alusta lähtien lähes alituista taistelua moninaisia vaikeuksia vastaan. [--] Projektia ei voida lopettaa radikaalisti juuri nyt, kun Sambian puoleltakin on tultu vastaan yli puolen välin.*²⁵⁰

Sambian luomat vakanssit olivat mahdollistaneet toisen vaiheen aikana uusien vastaparien saamisen projektiasiantuntijoiden koulutettavaksi, ja Vuojala korosti tätä koulutus-toiminnan tärkeyttä:

*Projekti voidaan lopettaa kunniallisesti vasta sitten, kun nyt sille osoitetut counterpartit on saatu koulutettua tehtäviinsä.*²⁵¹

Nämä vaikuttivat aluksi pohjautuvan developmentalistisiin tavoitteisiin, mutta näin ei kuitenkaan ollut. Kirjoituksessaan Vuojala korosti erityisesti Suomen osuutta projektin päättämisessä, koska siten sen saavutukset tulisivat kokonaisuudessa suomalaisten nimiin.

*Mieluummin soisi projektin kunniallisesta päättämisestä koituvan PR-arvon kuin myös mahdollisen kaupallisen hyödyn tulevan oman maansa hyödyksi kuin Friedrich Naumann-säätiön ja rikkaan Saksan.*²⁵²

Vuojalan usko projektin luomaan näkyvyyteen oli vahva, sillä hän kirjoittaa:

*Projektin PR-arvo tulee olemaan ehdottomasti suurempi kuin minkään muun suomalaishankkeen Sambiassa. Lähes kaikkien koulujen oppilaat tietävät, mistä heidän kouluissaan olevat radiot ja televisiot ovat peräisin.*²⁵³

Jälkeenpäin katsottuna toive näyttää hyvin optimistiselta, sillä perehtyessäni projektiin ei siitä löytynyt mainintoja kovinkaan monesta paikasta arkiston ulkopuolelta. Tähän saattoi vaikuttaa Sambian vähäinen tutkimus, mutta myös projektin kehityskohde sekä

²⁵⁰ Unto Vuojala: Muistio. 29.5.1979. 7Xke:2.2. LLA. UM. KA.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Ibid.

sen laajuus. Tutkimuskirjallisuudessa näkyvämpiä ovat suuremmat, muun muassa metsäteknologiaan keskittyneet projektit, olihan tämä yksi Suomen ydinosaamisen alueista.

Vuojalan näkökulma oli mielenkiintoinen myös siksi, että se perustui lähes yksinomaan projektin Suomelle tuomaan hyötyyn. Developmentalismi oli saanut suurempaa sijaa Suomen kehitysyhteistyöpolitiikassa 1970-luvulla, mutta nämä kommentit eivät viitanneet tällaiseen kehityskulkuun, ainakaan vielä tämän projektin osalta. Sen sijaan projektin toteutuksen pääkannustimena näyttäytyi instrumentalismi. Samalla vuosikymmenellä alkanut kaupallisten etujen korostuminen poliittisten kustannuksella ei näyttäytynyt vielä tässä.²⁵⁴ Vuojalan kommenttien perusteella Suomen saama poliittinen hyöty, eli myönteinen julkisuus, oli yhtä tärkeää tai jopa tärkeämpää kuin taloudellinen.

Kolmannen vaiheen aikana myös muut projektin työntekijät pohtivat projektin päättymistä ja sen seurauksia. Heidän ajatuksensa kohdistuivat kuitenkin PR-puolen sijasta käytännön toimien jatkumiseen suomalaisten lähdettyä. He näkivät nopean lopettamisen ongelmana, sillä huolto- ja opetustoiminnan jäätyä sambialaisten vastuulle toiminta ei todennäköisesti jatkuisi tehokkaana.²⁵⁵ Nämä työntekijät olivat viimeisiä suomalaisia, jotka työskentelivät EBTVS-projektin parissa ja jos heidän työnsä jäisi kesken, myös projekti jäisi keskeneräiseksi. Tämän myötä heidän ja aikaisempien asiantuntijoiden suuri työ menisi osittain hukkaan ja projektitavoitteet jäisivät saavuttamatta.

Tässä yhteydessä esille nousi jälleen kerran työskentelyä haitanneita asioita, mutta nyt näille pyrittiin esittämään myös syitä. Suomen Sambian suurlähetystön kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirta huomautti muun muassa jo usein aiemmin esille tulleista vastapareista seuraavaa:

*Syynä toivottua hitaampaan edistymiseen on ollut se, että suomalaisilla asiantuntijoilla ei aina ole ollut riittävästi, riittävän ajoissa saatuja ja riittävän päteviä sambialaisia counterparteja. Tällä hetkellä tilanne counterpart-tilanne on vähintään tyydyttävä.*²⁵⁶

²⁵⁴ Koponen 2005, Kansallisrealistinen vaihe: kaupallistuminen ja professionalismi.

²⁵⁵ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoministeriölle 2.10.1981. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

²⁵⁶ Ibid.

Tarkemmin tilannetta kuvasi Olasvirran lisäys:

Syynä counterpartien heikkoon tasoon ovat nähtävästi kuitenkin EBU:n maksamat alhaiset palkat, jolloin päteviä counterparteja on vaikea saada, ja kun counterpartit kurssein tai muuten saadaan koulutetuksi, niillä on taipumus hakeutua muualle palvelukseen.²⁵⁷

Sama tilanne havaittiin myös Serengetin kartoitusprojektissa. Tutkielmassaan Kurki totesi monien projektin yhteydessä koulutettujen vastaparien siirtyneen yksityiselle puolelle tai ulkomaille töihin.²⁵⁸ Tämä ilmiö saattaa selittää myös sitä, miksi vain yksi vastapari lähetettiin Suomeen saamaan lisäkoulutusta. Toisaalta vaikka projektin yhteydessä koulutettu vastapari jatkaisi työtään yksityisellä puolella, hänen tietonsa ja osaamisensa jäisi yhteistyömaahan. Näin ollen tavoiteltu tietotaidon lisääminen saavutettiin, vaikka ei aivan siinä muodossa kuin tarkoitettiin.

Projektin takaraja päätetään

Kuten projektin suunnittelutyö myös projektin päättäminen oli pitkittynyt prosessi. Lopettamisesta sovittiin Suomen ja Sambian välisissä maaohjelmaneuvotteluissa, ja vuoden 1981 neuvottelujen tuloksena loppumisajankohdaksi määrättiin vuosi 1982.²⁵⁹ Päätös tehtiin, vaikka jo tässä vaiheessa näytti siltä, että EBTVS:n toiminta ei jatkuisi sujuvana, jos suomalaiset asiantuntijat lähtisivät sovittuun vuoteen mennessä. Koska projektin lopetukselle ei ole nähtävissä selkeää syytä, saattoi päätös perustua 1970-luvun lopulta alkaneeseen kehitykseen. Tällöin monia pienempiä projekteja, muun muassa koulutussektorilta, ryhdyttiin lopettamaan, jotta kehitysyhteistyöhön varattuja rahoja voitiin keskittää suurempiin projekteihin.²⁶⁰ Toisaalta tässä vaiheessa projektia oli jo jatkettu useampaan kertaan, eikä jatko näyttänyt enää kannattavana vaan toiminta haluttiin saada päätökseen.

²⁵⁷ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje Ulkoministeriölle 27.1.1981. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²⁵⁸ Kurki 2012, 38.

²⁵⁹ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoministeriölle 20.11.1981. 7Xke:4.1. UM:n Lusakan suurlähetystön arkisto. KAO.

²⁶⁰ Koponen 2005, Sanat ja teot.

Kahden viimeisen vuoden aikana projektin tilannetta ryhdyttiin arvioimaan tarkemmin. Esimerkiksi Suomen suurlähetystöstä toteutettiin Kitwen toimipisteeseen tutustumiskäynti huhtikuussa 1982. Matkan aikana keskusteltiin muun muassa millaisia haasteita projektin lopettaminen vuoden 1982 loppuun mennessä siellä aiheuttaisi. Esille otettiin Kitween rakenteilla oleva studio, joka työntekijöiden mukaan ei millään ehtisi valmistua materiaali- ja viivästysten vuoksi vuoteen 1982 mennessä.²⁶¹ Osa studioon tilatuista varoista ja materiaaleista odotettiin saapuvan vasta vuoden 1983 puolella.²⁶² Vierailun yhteydessä kierreltiin myös ETVS:n tiloissa ja suurlähetystön edustajat saivat kattavan selostuksen Kitwen toimintahistoriasta. Tutustumiskäyntinsä pohjalta vierailijat vaikuttivat tyytyväisiltä Suomen avulla saavutettuihin tuloksiin, vaikka aikataulussa ei kaikkien osa-alueiden kohdalla ollutkaan pysytty.²⁶³

Myös suomalaisten asiantuntijoiden työsopimusten päättyminen ennakoivat projektin loppumista, vaikka monessa suhteessa työt olivat vielä pahoin kesken. Esimerkiksi Jukka Siitari esitti toiveen, että projektia ei pitäisi lopettaa vuoteen 1982, sillä hänen mukaansa projekti oli vihdoinkin alkanut sujumaan.²⁶⁴ Tämä ei kuitenkaan saanut laajempaa kannatusta. Tästä huolimatta Siitarin esitys asiantuntijoiden työsuhteiden jatkamisesta vähintään vuoden 1982 loppuun sai Suomen suurlähetystöltä paremman vastaanoton, sillä ehdotus nähtiin perusteltuna. Esimerkiksi Kitwessä koulutelevisiostudion toiminta pääsi aloittamaan toimintansa vasta vuoden 1982 puolella ja ilman työsopimuksen jatkoa Jan Söderlundille ei jäisi tarpeeksi aikaa kouluttaa vastapariaan. Myös Siitarin työt huoltoyksikössä ovat viivästyneet kolmannen vaiheen alussa pahoin huoltoyksikön auton huollon vuoksi ja monia suunniteltuja matkoja oli pitänyt siirtää myöhemmäksi.²⁶⁵

Suurlähetystön osalta myönnytykset työsopimusten jatkosta näyttävät välttämättöminä, sillä tavoitteena oli edelleen saada projekti valmiiksi. Jossain suhteessa näytti siltä, että tässä vaiheessa pelkkä näennäisyys riitti. Kesken ei saanut jäädä mitään fyysisesti

²⁶¹ M. Wakung'uma: Educational television service annual report 1982. KITWE. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Jukka Siitari: Work plan of Lusaka workshop for 1982. 11.11. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

²⁶⁵ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoministeriölle 10.11.1981. 7Xke:4.1. LLA. UM. KA.

näkyvää, mutta henkilöstön kattavan koulutustavoitteen saavuttamisesta oli jossain määrin luovuttu.

Lopullisen päätösajankohdan projekti sai vuoden 1982 maaohjelmaneuvoittelussa, joissa sen ehdottomaksi takarajaksi asetettiin vuoden 1982 loppu.²⁶⁶ Projektissa ilmenneiden viivästysten vuoksi aikatauluun jätettiin kuitenkin optio muutaman asiantuntijan työsopimuksen jatkolle vuoden 1983 puolelle, jos toiminta voitaisiin maksaa vuoden 1982 varoista.²⁶⁷ Kuten suomalaiset asiantuntijat olivat arvelleet, tilanne ei vielä vuoden 1982 lopussa ollut siinä pisteessä, että kaikkea työtä olisi voitu lopettaa.²⁶⁸ Tämän vuoksi kahden asiantuntijan Petri Hämäläisen ja Jan Söderlundin työsopimuksia päätettiin jatkaa vielä muutamalla viikolla vuoden 1983 puolelle, jotta keskeneräiset työt saataisiin valmiiksi.²⁶⁹

Lopulta myös tästä suunnitelmasta joustettiin. Muutama viikko venyi muutamaksi kuukaudeksi Hämäläisen kohdalla ja hänen sopimuksensa päättyi vasta 1.2.1983. Söderlundin kohdalla töiden loppuun saattaminen Kitwessä kesti vielä tätäkin kauemmin ja lopulta hänen sopimustaan jatkettiin aina 27.5.1983 asti.²⁷⁰ Tässä vaiheessa projektia oli jouduttu jatkamaan jo useaan otteeseen. Toisaalta aikataulun venyminen oli usein enemmän sääntö kuin poikkeus kehitysyhteistyöprojekteissa²⁷¹ ja tämä nousikin esille useissa suomalaisten toteuttamissa projekteissa. Esimerkiksi Kurki totesi kaikkien kolmen tutkimansa Tansanian projektin pitkittyneen alkuperäisestä aikataulusta jonkin verran.²⁷² Projektien kesto nousi esille myös Minna Mayerin tutkimuksessa. Hän tulkitsi ongelman olleen projektien toteutukseen varatussa ajassa, joka oli liian lyhyt.²⁷³

²⁶⁶ B. Chundan kirje W.S.C. Botalle 23.5.1983. 7Xke:5.1. UM:n Lusakan suurlähetystön arkisto. KAO.

²⁶⁷ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoasiainministeriölle 14.12.1982. 7Xke:5.2. LLA. UM. KA.

²⁶⁸ M. Wakung'uma: Educational television service annual report 1982. KITWE. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²⁶⁹ Kehitysyhteistyöavustaja Leo Olasvirran kirje ulkoasiainministeriölle 14.12.1982. 7Xke:5.2. LLA. UM. KA.

²⁷⁰ Armi Venermon kirje Ulkoasiainministeriölle 3.6.1983. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²⁷¹ Koponen & Seppänen 2007, 350.

²⁷² Kurki 2012, 146.

²⁷³ Mayer 2017, 246.

3.3. Yhteistyön tulokset

Loppuevaluaation puuttuminen tekee projektin kokonaisuuden arvioinnin lähdemateriaalin pohjalta hyvin haasteelliseksi, osittain jopa mahdottomaksi. Saatavilla olevasta materiaalista ei selviä tyhjentävästi, kuinka kestäväälle pohjalle projekti todellisuudessa jäi. Joitain vihjeitä projektin jatkosta oli löydettävissä niin lähdemateriaalista kuin tutkimuskirjallisuudestakin.

Projektin avustussektorit olivat pääasiassa:

- 1. Opetusmateriaalin ja -ohjelmien suunnittelu ja tuotanto sekä siihen tarvittavat laitteet*
- 2. opetusohjelmien välittämiseen tarvittavat laitteet*
- 3. koulujen AV -laitteiden huolto ja siihen tarvittavat välineet (huoltoauto, työkalut, varaosat jne.)*²⁷⁴

Näihin kaikkiin osa-alueisiin kuului myös sambialaisten vastaparien koulutustoiminta.²⁷⁵ Näiden tavoitteiden saavuttamisesta sekä projektin viimeisistä vuosista kertoo muun muassa Kitwen koulutelevisiopalveluiden johtajan M. Wakung'uman kirjoittama raportti. Hänen mukaansa projektin kautta oli saatu paljon modernia teknologiaa kuten VCR-studio ja -laitteita, kaksi huoltotyöpajaa, liikkuva huoltoyksikkö sekä täysin varusteltu kuvausauto.²⁷⁶

Tämän lisäksi Wakung'uma avaa myös vähemmän onnistuneita projektitavoitteita. Projektin koulutustavoite ei sujunut täysin suunnitelmien mukaan. Wakung'uman mukaan kuvauksen ja editoinnin osalta koulutus toimi suhteellisen hyvin ja työhön saatiin koulutettua sambialainen, joka kykeni jatkamaan toimintaa suomalaisten lähdettyä. Vastaparrille myönnettiin myös stipendi, jotta hän pääsi Suomeen laajentamaan tietouttaan. Tämä oli kuitenkin yksittäissaavutus ja jos hän esimerkiksi sairastui tai oli lomalla, työskentely yksikössä pysähtyi.²⁷⁷ Teknikkokoulutus onnistu vielä huonommin, sillä vain yksi henkilö oli vastuussa sekä Lusakan että Kitwen työpajoista. Tämä teknikko joutui

²⁷⁴ Gunilla Kurtén: Muistio. 30.1.1981. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ M. Wakung'uma: Educational television service annual report 1982. KITWE. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²⁷⁷ Ibid.

liikkumaan näiden kahden työpajan välillä, mikä tarkoitti käytännössä, että teknikon ollessa Lusakassa ja työskentely Kitwessä pysähtyi ja toisinpäin. Suurin ongelma olikin, että suomalaisten lähdettyä ei yksiköihin jäänyt kunnon henkilöstöä jatkamaan näiden laitteiden käyttöä.²⁷⁸

Lisäksi Wakung'uma asetti liikkuvan huoltoyksikön toiminnan jatkumisen kyseenalaiseksi. Tähän mennessä kaikki liikkuvan huoltoyksikön toiminta oli rahoitettu projektin puolesta, vaikka osa kuluista olisi kuulunut Sambialle. Projektin puolesta rahoitettiin sekä suomalainen työvoima, mutta myös auton polttoaine ja huoltokulut sekä sambialaisten työntekijöiden päivärahat huoltomatkojen ajoilta. Projektin loppuessa 1982 myös tämä rahoitus loppui.²⁷⁹ Wakung'uman raportti antaa kuvan siitä, että erilaisen laitteiston puolesta projekti oli onnistunut, mutta koulutustoimintaa olisi tarvittu edelleen lisää.

Myös AVAS:n johtoon jäävä Mark Phiri toi esille omia ajatuksiaan projektin luomista osittain positiivista tulevaisuudennäkymistä.²⁸⁰ Raportissaan hän kuvaa kuinka Suomesta saadut 1668 radiota oli viety kouluille ja jaettu niin, että jokainen yhdeksästä provinsista oli saanut osansa. Radioiden lisäksi Suomesta oli saatu 120 ASA-merkkistä televisiota, joista 100 oli mustavalko- ja 20 väritelevisiota.²⁸¹

Tämän lisäksi Phiri kehui huoltoyksikön toimintaa, erityisesti sen tekemää korjaustyötä. Osansa sai myös kuvausyksikkö, jonka hän mainitsi kuvanneen paljon paikallisia filmejä. Koulutustoiminnan puolesta Unto Vuojala sai erityismaininnan, sillä juuri hän koulutti Phirin seuraajakseen. Phiri mainitsi Vuojalan kouluttaneen hänet niin hyvin, että hän kykeni jatkamaan AVAS:n johdossa omatoimisesti.²⁸²

Kolmannen ja samalla viimeisen vaiheen päätehtävänä oli saattaa projekti kunniallisesti päätökseen. Tähän tavoitteeseen ei päästy. Ensinnäkin aikataulussa joustettiin useampaan kertaan ja silti konkreettinen työ, muun muassa Kitwen laboratorio, saatiin vain juuri ja juuri valmiiksi. Useamman asiantuntijan esille tuomat pelot projektin

²⁷⁸ M. Wakung'uma: Educational television service annual report 1982. KITWE. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Mark S. Phiri: Revamping of the Audio Visual Aids Service Through Finnish-Zambian technical cooperation. 7Xke:4.2. LLA. UM. KA.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

jatkuvuudesta näyttivät käyvän toteen, sillä koulutustoimintaa ei yrityksistä huolimatta saatu toimimaan kunnolla vielä tässäkin vaiheessa. Vain muutaman sambialaisen koulutuksessa oli onnistuttu niin hyvin, että he kokivat voivansa jatkaa toimintaa myös suomalaisten lähdeyttä.

Silti projektia ei voida pitää suoranaishana epäonnistumisena, mutta ei myöskään onnistumisena. Vaikka monesti projektin aikana esille nousut koulutustoiminta ei onnistunut suunnitellusti, sillä tavoitteiden mukaisen koulutuksen sai lähdemateriaalin mukaan vain kaksi vastaparia, muilla osa-alueilla oli kuitenkin päästy eteenpäin. Kouluilla ja EBTVS:llä oli käytössään uusia laitteita sekä materiaalia, mutta myös näiden huoltoon kehitetty huoltoyksikkö.

Sekä Wakung'uman että Phirin näkökulmat kuvastavat tunnelmia aivan projektin päätymisen aikoihin, eikä niistä voi päätellä kuinka projekti onnistui pitkällä tähtäimellä. Siitä on kuitenkin saatavilla joitain tiedonmurusia tutkimuskirjallisuudesta sekä eräästä Suomeen lähetetystä *Times of Zambia* -lehden artikkelista. Tämä lehtiartikkeli käsittelee hyvin kriittisesti EBTVS-projektin saavutuksia ja esittääkin, että Suomesta saadut laitteet olivat täysin "soveltumattomia" Sambiaan. Eikä koulutelevision toiminta artikkelin mukaan jatkunut pitkään suomalaisten lähdeyttä.²⁸³

Samanlaisen tulkinnan tekevät tutkimuksissaan myös Francis Kasoma ja Charles Okigbon. Heidän mukaansa valtiollisen rahoituksen puuttuminen sekä laitteiden rikkoutuminen johtivat siihen, että ainakin koulutelevision toiminta kuihtui olemattomiin vuoteen 1986 mennessä. Kouluradion toiminta jatkui näiden mukaa vielä tämänkin jälkeen.²⁸⁴ Ruotsalainen kehitysyhteistyöorganisaatio SIDA²⁸⁵ on tutkinut laajemmin Sambian talouskriisin vaikutuksia maan koulutukseen 1980-luvulla. Myös tässä huomioidaan, kuinka vähän valtiolla todella oli laittaa rahaa koulutukseen. Tutkimuksen mukaan edes uusien koulujen rakennuttamiseen tai vahojen korjaamiseen ei ollut riittävästi

²⁸³ Marja-Leena Keitolalle lähetetty kirje 6.2.1984. 7Xke:5.1. LLA. UM. KA.; *Times of Zambia*. 21.11.1983. 7Xke:5.1. LLA.UM. KA.

²⁸⁴ Kasoma 1990, 55; Okigbo 1998, 238.

²⁸⁵ Swedish International Development Cooperation Agency.

varoja.²⁸⁶ Ei siis ihme, että myös kouluradion ja -television toiminta jäi ilman suuremaa rahoitusta.

²⁸⁶ Kaluba et al. 1987, 53.

Loppulause

Tässä tutkielmassa on tutkittu Suomen ulkoministeriön ja Sambian opetusministeriön kahdenvälisenä kehitysyhteistyönä toteutettua kouluradio- ja -tv-projektia. Tutkimus pohjautuu Suomen Lusakan suurlähetystön projektiaineistoon kuuluneisiin erilaisiin raportteihin, muistioihin, kirjeisiin ja sähköisiin. Näiden pääasiallisina kirjoittajina toimivat suomalaiset asiantuntijat ja ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston (KYO) edustajat, mutta myös Lusakan suurlähetystön ja EBTVS:n sambialaiset työntekijät olivat edustettuna.

Tavoitteena oli selvittää tapaustutkimuksen keinoin, millainen projekti EBTVS kokonaisuudessa oli sekä mitä se kertoi Suomen sen aikaisesta kehitysyhteistyöstä. Lähdeaineistoa analysoitiin kvalitatiivisin menetelmin. Sambiassa tutkittavana ajanjaksona vaikuttivat oleellisesti maan talouskriisi ja työvoimapula. Suomen osalta taas toimintaa leimasivat instrumentalistiset kehitysyhteistyön erityisesti taloudelliset, mutta myös poliittiset tavoitteet.

Yhteistyö projektin piirissä lähti liikkeelle Sambian aloitteesta ja KYO hyväksyi maiden välisten neuvottelujen aikana muokatun pyynnön. Yhteistyölle luodut tavoitteet voitiin jakaa karkeasti lyhyen ja pitkän tähtäimen tavoitteisiin. Lyhyen tähtäimen tavoitteet koostuivat erilaisista laitehankinnoista sekä yleisesti EBTVS:n toiminnan aktivoimisesta, muun muassa laitteiden huollossa sekä ohjelmatuotannossa. Pitkän tähtäimen tavoite, eli EBTVS:n toiminnan jatkuminen, myös suomalaisten lähdettyä, tuli varmistaa sambialaisten vastaparien koulutustoiminnalla.

Kaikki projektin yksiköt saivat työnsä aloitettua, mutta niitä vaivasivat koko toiminnan ajan samat ongelmat, joihin saatiin usein vain väliaikaista apua. Pitkä välimatka Suomen ja Sambian välillä vaikutti muun muassa materiaalitilausten toimitusaikoihin sekä tiedonkulkuun, joka taas aiheutti asiantuntijoiden turhautumista. Tämän lisäksi Sambia ei kyennyt taloudellisen tilanteensa takia kaikkiin projektin vaatimiin satsauksiin, jolloin Suomen täytyi ottaa alkuperäistä suurempi rooli rahoituksen osalta. Mahdollisuuksien mukaan tarvittavia varoja otettiin Suomen kehitysyhteistyöbudjetista, mutta aina edes tämä ei riittänyt kattamaan tarvittavia kuluja. Osa ongelmista oli täysin ulkoisten

tahojen luomia, kuten lähimaiden aiheuttamat turvallisuusuhat tai luonnonolot. Nämä vaikuttivat yksiköiden toimintaan, sillä levottomuudet tai sadekausi saattoivat viivyttää muun muassa suunniteltuja kuvaus- tai huoltomatkoja.

Haasteista huolimatta projektin lyhyen aikavälin tavoitteet saatiin pääpiirteissään toteutettua. Kouluille jaettiin uusia laitteita ja tämän lisäksi EBTVS:lle oli saatu luotua tilojen ja materiaalin puolesta jonkin asteiset edellytykset huolto- ja ohjelmatuotantotoiminnalle.

Koulutustoiminta aiheutti projektin suurimmat ongelmat. Sambian vastuulle kuulunut vastaparien takaaminen suomalaisten asiantuntijoiden koulutettavaksi ei sujunut suunnitellusti. Aluksi valtiolla ei ollut varaa palkata vastapareja, ja myöhemmin luodut virat eivät houkuttelleet osaavaa henkilökuntaa palkkojen alhaisuuden vuoksi. Toisaalta koulutustoiminnan kohdalla myös Suomen osalta oli parannettavaa, sillä asiantuntijoiden suuren työtaakan myötä koulutukseen ei riittänyt enää resursseja. Lähdeaineiston perusteella rakentuva tilannekuva EBTVS:n tulevaisuudesta ja toiminnan jatkumisesta projektin päätyttyä ei ollut toiveikas. Tämän osalta pitkän aikavälin tavoitetta ei saavutettu, kuten myös aihetta sivuava tutkimuskirjallisuus osoittaa.

Kaiken kaikkiaan käytettävissä olleisiin resursseihin nähden projekti oli liian laaja, minkä osoittaa myös useampaan kertaan siirretty lopetusajankohta. Tähän voi nähdä vaikuttaneen moni asia. Ensinnäkin projektilta puuttui tarkka suunnitelma, eikä toiminnan rajaus ollut helppoa, kun siitä ei alun perinkään ollut selkeää kuvaa. Toiseksi raportointi ja työn arviointi oli huonosti toteutettu, sillä käytössä ei ollut säännöllistä seuranta. Kolmantena syynä voi nähdä yksinkertaisesti Suomen kehitysyhteistyöpolitiikan tavoitteet. Näitä ei osattu suhteuttaa yhteistyömaan tilanteen rajoihin, vaan toimintaa lähdettiin edistämään lähinnä omien tavoitteiden pohjalta.

Developmentalistiset piirteet olivat saaneet yhä suuremman määrän tilaa Suomen kehitysyhteistyöpolitiikassa 1970-luvulla, silti instrumentalismi oli tämän projektin kohdalla käytännössä vahvemmassa asemassa. Developmentalistiset piirteet näkyivät lähinnä suunnitteluvaiheessa, kuten perusteluissa AV-toiminnan parantamisen vaikutuksista opetustyössä. Samaa linjaa jatkaa myös projektin suuntautuminen taloudellisesti epäedullisemmän koulutustoiminnan kehitykseen esimerkiksi teollisuuden sijasta.

Koulutussektorille sijoittumisesta huolimatta projektin teknologiapainotteisuus sopi täydellisesti Suomen kehitysyhteistyön talouspoliittisiin tavoitteisiin. Näihin tavoitteisiin kuului muun muassa korkea suomalaisuusaste, joka vaikutti projektissa sekä henkilökunnan palkkaukseen että materiaalihankintoihin. Suomalaisen materiaalin vientiin kuului myös kaupallinen puoli, jonka avulla pyrittiin varmistamaan materiaalitilausten jatkuminen Suomesta myös projektin jälkeen.

Vaikka Suomen kehitysyhteistyössä poliittiset tavoitteet jäivät 1970-luvulla taloudellisten taakse, EBTVS-projektissa nämä olivat vielä selkeästi esillä. Projektin avulla haluttiin saada mahdollisimman paljon myönteistä näkyvyyttä Suomelle niin Sambiassa kuin muiden maiden keskuudessa. Koska kehitysyhteistyön tekeminen nähtiin länsimaisena piirteenä, sen avulla Suomi pystyi integroitumaan vahvemmin Länsi-Eurooppaan.

Vaikka tutkielma vahvisti jo olemassa olleita käsityksiä suomalaisesta kehitysyhteistyöstä, varsinainen tutkimuksellinen merkitys on kohteen valinnassa, sillä se tuo lisätietoa vähemmän tutkitun Sambian kanssa tehdystä yhteistyöstä. Yhden projektin suomalaiseen näkökulmaan keskittyminen jättää mahdollisuuksia myös jatkotutkimukselle. Projektiasiantuntijoiden haastattelut sekä vertailututkimus muiden Sambiassa toteutettujen projektien kanssa avasivat uusia näkökumia ja syventäisivät tietoa sekä tästä projektista että ylipäänsä yhteistyöstä Suomen ja Sambian välillä. Myös sambialaisten näkökulmaa lisäämällä voitaisiin saada vielä laajempi kuva maiden välisestä kehitysyhteistyöstä.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Ulkoasiainministeriö (UM)

Lusakan lähetystön arkisto (LLA)

7Xk Sambian opetusministeriön kanssa toteutetut kehitysyhteistyöprojektit

7Xka Opetusministeriön (Ministry of Education) koulutusprojektit

7Xke Opetusradio- ja tv-projekti (EBU-projekti)

II Lähdekirjallisuus

Ahtisaari, Martti 1973. ”Kehitysapukysymyksen esilletulo Suomessa.” *Kehitysmaat ja Suomi*, s. 9–24. Toim. Ariel Rimón. Turun yliopiston julkaisuja C:8. Turun yliopisto.

Alanaatu, Ritva & Palosuo, Kari 1974: *Suomi ja Kehitysyhteistyö*. Ulkoasiainministeriö.

Jaakkola, Olli & Kokkonen, Pellervo 1987: *Sambia: Maakatsaus*. Kehitysmaatielten yhdistyksen toimitteita nro 14. Valtion painatuslaitos.

Korhonen, Unto 1973: ”Suomen välittömän kehitysavun muodot ja vaikutukset.” *Kehitysmaat ja Suomi*, s. 56–75. Toim. Ariel Rimón. Turun yliopiston julkaisuja C:8. Turun yliopisto.

Ministry of Education 1977: *Educational reform: Proposals and recommendations*. Ministry of Education, Republic of Zambia.

III Hakuteokset

Education. Britannica Academic. <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/education/105951> (Luettu 12.3.2019).

Kuljetusalan sanasto. Varova. <https://varova.fi/tietopalvelut/kuljetusalan-sanasto/> (Luettu 28.11.2019).

Zambia. Britannica Academic. <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/Zambia/109719> (Luettu 25.10.2019).

IV Tutkimuskirjallisuus

- Abramson, Albert 1998: "1. The Invention of Television" *Television: An International History*, s. 9–22. Edited by Anthony Smith and Richard Peterson. Oxford University Press.
- Alho, Olli 1980: *Kehitysyhteistyöasiantuntija Vieraassa Kulttuurissa: A Study of Finnish Development Experts in Africa*. Jyväskylän yliopisto.
- Artto, Juhani 2005: *Kohti kumppanuutta: Kuinka Suomi oppi tekemään kehitysyhteistyötä 1965–2005*. Ulkoasiainministeriö.
- Berwanger, Dietrich 1998: "15. The Third world." *Television: An International History*, s. 188–200. Edited by Anthony Smith and Richard Peterson. Oxford University Press.
- Brown, Les 1998. "11. The American Networks." *Television: An International History*, s. 147–161. Edited by Anthony Smith and Richard Peterson. Oxford University Press.
- Chilangwa, Wilfred 1986: "Broadcasting as a tool for Education." *Making broadcasting useful: The development of radio and television in Africa in the 1980s*, s. 105–128. Edited by Geroge Wedell. Manchester University Press.
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri 2005: *Monenlainen tapaustutkimus*. Julkaisuja 4. Kulttajatutkimuskeskus. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152279/Monenlainen_tapaustutkimus.pdf (Luettu 19.2.2019).
- Kaluba, Henry & Karlsson, Mats & Nyström, Kjell 1987: "Part III: Education support to Zambia: Keeping up coverage and standards." Anton Johnston, Hanry Kaluba, Mats Karlsson, Kjell Nyström, *Education and economic crisis – the cases of Mozambique and Zambia*, s.53–91. Education Division documents No.38. SIDA.
- Kasoma, Francis 1990: *Communication Policies in Zambia*. Tampereen yliopisto.
- Kehitysyhteistyön mielipidemittaus 2018*. Ulkoministeriö. https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/kehitysyhteistyon-mielipidemittaus-2018 (Päivitetty 13.7.2018).
- Kehitysyhteistyön määrärahat*. Ulkoministeriö. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49314&contentlan=1&culture=en> (Päivitetty 6.5.2018).

- Kolehmainen, Väinö 1988: *Sambian Ja Suomen Väliisenä Kehitysyhteistyönä Toteutettavan Practical Subjects -oppiaineen Kehittämishjelman Arviointi: An Evaluation of Bilateral Development Co-operation Programme between Zambia and Finland On Practical Subjects Education*. Turun yliopisto.
- Koponen, Juhani 2005: *Oma suu ja kontin suu: Suppea katsaus Suomen kehitysyhteistyön historiaan*. Ulkoasiainministeriön tilaama tutkimus kehitysyhteistyön historiasta. Luonnos.
- Koponen, Juhani 2007a: "Kehitysmatutkimus – tieto ja toiminta." *Kehitysmatutkimus: Johdatus perusteisiin*, s. 11–27. Toim. Juhani Koponen, Jari Lanki & Anna Kervinen. Gaudeamus.
- Koponen, Juhani 2007b: "Kehityksen merkitykset." *Kehitysmatutkimus: Johdatus perusteisiin*, s. 49–66. Toim. Juhani Koponen, Jari Lanki & Anna Kervinen. Gaudeamus.
- Koponen, Juhani & Seppänen, Maaria 2007: "Kehitysyhteistyön monet kasvot." *Kehitysmatutkimus: Johdatus perusteisiin*, s. 335–363. Toim. Juhani Koponen, Jari Lanki & Anna Kervinen. Gaudeamus.
- Koponen, Juhani & Suoheimo, Maria & Rugumamu, Severine & Sharma, Sudhindra & Kanner, Jussi 2012: *Finnish Value-Added: Boon or bane to aid effectiveness?* Ministry for Foreign Affairs of Finland.
- Kortti, Jukka 2007: *Näköradiosta digiboksiin: Suomalaisen television sosiokulttuurinen historia*. Gaudeamus.
- Koskela, Hille 1990: *Suunnittelun subjektit Sambiassa – Ketkä ovat kehityksen tekijät?* Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 30. Yliopistopaino.
- Kurki, Kaarle 2015: *Oppimista projektitasolla. Suomen ja Tansanian kahdenvälisiä kehitysyhteistyöprojekteja vuosina 1971–1995*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turun Yliopisto. <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/84793/graduKurki2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Luettu 14.3.2018).
- Kääriäinen, Matti 2014: *Kehitysavun kirous*. Into.
- Laakso, Teija & Iso-Markku, Perttu 2013: *Passiivista avunsaajista yhteistyökumppaneiksi – kehitysyhteistyön lyhyt historia*. Global Finland. <http://global.finland.fi/public/default.aspx?contentid=138259> (Päivitetty 16.8.2013).
- Maatiedosto Sambia*. Suomen suurlähetystö, Lusaka. <http://www.finland.org.zm/Public/default.aspx?nodeid=43108&culture=fi-FI&contentlan=1&displayall=1> (Päivitetty 27.5.2014).

- Mattinen, Johanna 2018: "Suomi lopettaa yli 45 vuotta kestäneen kahdenkeskisen kehitysavun Sambiaan – väärinkäytökset nopeuttaneet alasajoa". *Yle* 18.2.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10647752> (Luettu 18.2.2019).
- Mayer, Minna 2017: *"They Come From Above": Exploring Finnish Development Cooperation in the Field of Meteorology, 1968-2015*. University of Helsinki.
- Nugent, Paul 2004: *Africa Since Independence*. Palgrave Macmillan.
- Okigbo, Charles 1998: "19. Africa." *Television: An International History*. 2nd edition Edited by Anthony Smith and Richard Paterson. Oxford University Press.
- Pietilä, Sanni 2013: KASVUKIPUJA – Suomen kehitysyhteistyön alku Nicaraguassa 1979–1982 osana kehitysyhteistyöpolitiikan esiinnousua. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94774/GRADU-1387364620.pdf?sequence=1> (Luettu 15.3.2019).
- Roberts, Andrew 1976: *A History of Zambia*. Africana Publishing Company.
- Sambia*. Suomen suurlähetystö, Lusaka. <http://www.finland.org.zm/public/default.aspx?nodeid=43108&contentlan=1&culture=fi-FI> (Päivitetty 27.5.2014).
- Siitonen, Lauri 1987: *Teknologian soveltuvuus ja sen arviointi tapaustutkimuksen valossa*. Helsingin yliopisto.
- Siitonen, Lauri & Sitari, Taimi 1990: *Kehitysyhteistyön perusteet ja toteutus*. Gaudeamus.
- Soremekun, Elizabeth 1973: "Educational Television in Zambia". *Programmed Learning and Educational Technology* 3 (10) 1973, s. 196–207.
- Suomen kehitysyhteistyö Sambiassa*. Ulkoministeriö. <https://um.fi/kehitysyhteistyosambia> (Luettu 29.1.2019).
- Ulkoministeriön virallinen nimi muuttuu*. Valtioneuvosto. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ulkoministerion-virallinen-nimi-muuttuu (Päivitetty 9.10.2017)
- Virtanen, Rauli 2013: *Kaivoja Köyhille: suomalaisen kehitysyhteistyön vuosikymmenet*. WSOY.
- Volan, Sissel 2003: *Educational Reform and Change in the South: A Matter of Restructuring as well as Reculturing – Experiences from Zambia*. University of Southampton.
- Zambia – Total population*. The World Bank. <https://data.worldbank.org/country/zambia?view=chart> (Luettu 29.1.2019).